

Gevolgen van de vrije markt voor voetbalmakelaars

Een onderzoek naar de gevolgen van het afschaffen van de licentieplicht voor voetbalmakelaars voor clubs en spelers in het professioneel voetbal

Ed Duits
Juni 2014

Gevolgen van de vrije markt voor voetbalmakelaars

Een onderzoek naar de gevolgen van het afschaffen
van de licentieplicht voor voetbalmakelaars voor
clubs en spelers in het professioneel voetbal

Masterthesis ter afsluiting van de MBA Sport Management
van het Sport Management Institute te Groningen

Ed Duits
Juni 2014

Inhoud

Voorwoord	7
Management samenvatting	9
Hoofdstuk 1 Inleiding	11
1.1 Aanleiding.....	11
1.2 De probleemstelling	11
1.3 Conceptualisering.....	12
1.4 De onderzoeksvraag.....	13
1.5 Afbakening van het onderzoek.....	14
1.6 Verklaring van termen gebruikt in het onderzoek	14
1.7 Opzet van het onderzoek	15
Hoofdstuk 2 De transfermarkt in het voetbal	17
2.1 Inleiding	17
2.2 De ontwikkeling van het professionele voetbal	17
2.3 De ontwikkeling van de transfermarkt.....	19
2.4 De rol van de zaakwaarnemer.....	27
2.5 De markt voor voetbalmakelaars	28
2.6 Voorgenomen wijzigingen FIFA.....	32
2.7 Conclusie	34
Hoofdstuk 3 Toetredingsbarrières	35
3.1 Inleiding	35
3.2 Theorie	35
3.3 Praktijk.....	38
3.4 De markt voor voetbalmakelaars	44
3.5 Conclusie	45
Hoofdstuk 4. Toekomstscenario's	47
4.1 Inleiding	47
4.2 Drijvende krachten	47
4.3 Scenario's voor de ontwikkeling van de markt van zaakwaarnemers	48

4.4 Conclusie	54
Hoofdstuk 5. Toetsing toekomstscenario's aan de praktijk	57
5.1 Inleiding	57
5.2 Werkwijze	57
5.3 Uitkomsten gesprekken.....	59
5.4 Conclusie	65
Hoofdstuk 6 Conclusies	67
6.1 Inleiding	67
6.2 Aanbevelingen voor verder onderzoek	70
6.3 Persoonlijke beschouwing.....	71
Literatuur	75

Voorwoord

Deze thesis vormt de afsluiting van de MBA-opleiding Sport Management aan het Sport Management Institute. Ik kijk met veel plezier op de opleiding terug. De colleges in het eerste jaar hebben mijn kijk op de sportwereld verbreed en verdiept. De interactie met medestudenten maakte het extra waardevol. In het tweede jaar, dat in het teken stond van de afstudeerthesis, heb ik de academicus in mijzelf leren kennen. Gaandeweg de thesis kreeg ik er steeds meer plezier in. Hoogtepunten in de opleiding zijn de twee studiereizen die mij voerden langs de steden Hong Kong, Sjanghai, Beijing, Chicago, Toronto en Pittsburgh. In China ging er letterlijk een nieuwe wereld voor mij open. In Amerika en Canada heb ik vooral genoten van de enorme sportbeleving die daar heerst. De opleiding heeft ertoe bijgedragen, dat ik mij heb kunnen ontwikkelen van pragmatisch professional naar 'pracademicus'.

Ik wil de geïnterviewden, Barbara Baarsma, Roberto Branco Martins, Toon Gerbrands, John Heitinga, Edwin de Kruijff en Michael Mols bedanken voor hun medewerking. Daarnaast ook dank aan mijn begeleiders Daco en Philip voor hun waardevolle aanwijzingen. Tenslotte dank ik graag mijn medestudenten. Wij vormden een uniek groep waarin de humor altijd dichtbij was. Met Erik, Kees en Walter heb ik vele uren doorgebracht, ook buiten de kroeg. We werkten gezamenlijk aan onze afstudeeropdrachten, hielpen elkaar, wisten elkaar te inspireren en waren soms kritisch op elkaars werk. Uiteindelijk leidde het tot betere producten en een hechte vriendschap.

Bij de start van de opleiding had ik als management consultant en projectmanager ervaring in diverse branches, nog niet in de sport. Inmiddels heb ik mijn eerste sportgerelateerde opdrachten uitgevoerd. Ik hoop dat er nog vele volgen.

Nijmegen, juni 2014

Ed Duits
ed@edduits.nl

Management samenvatting

Voetbalmakelaars spelen een belangrijke rol bij transfers in het professionele voetbal. De wereldvoetbalorganisatie FIFA is voornemens om de licentieplicht voor voetbalmakelaars af te schaffen. In deze thesis staat de vraag centraal wat de mogelijke gevolgen hiervan zijn voor clubs en spelers.

De licentieplicht kan gezien worden als een toetredingsbarrière voor de markt van voetbalmakelaars. Aan de hand van economische theorieën en inzichten is de werking van toetredingsbarrières in theorie en praktijk beschreven. De specifieke marktomstandigheden en het gedrag van de actoren op die markt zijn bepalend voor de gevolgen van het wegnemen van toetredingsbarrières.

De vraag hoe de markt van spelersmakelaars wordt beïnvloed door de voorgenomen FIFA-maatregelen, is beantwoord door een viertal toekomstscenario's te beschrijven. Op basis van toekomstscenario's kunnen actoren op de markt zich voorbereiden op de toekomst. Zij zijn beter in staat toekomstige marktsituaties te herkennen en zich daar op aan te passen. De vier onderkende scenario's zijn: Sur place, Chaos, Regulering en Marginalisering. De namen van de scenario's duiden op de gevolgen.

In het Sur place scenario zijn er geen gevolgen voor clubs en spelers. In het Chaos scenario krijgen clubs te maken met meer (juridische) conflicten, worden spelers niet langer beschermd tegen wurgcontracten, neemt het ronselen van jeugdspelers toe, komen er meer claims tegen clubs en zijn er meer conflicten tussen clubs en spelers. In de scenario's Regulering en Marginalisering is er sprake van meer administratieve verplichtingen voor clubs, minder keuzevrijheid voor spelers en een betere bescherming tegen malafide makelaars.

Om de ontwikkelde toekomstscenario's te toetsen aan de praktijk zijn gesprekken gevoerd met deskundigen uit het voetbal en de wetenschap. Uit deze gesprekken is gebleken, dat de helft van de geïnterviewden verwacht dat het afschaffen van de licentieplicht voor makelaars geen gevolgen zal hebben. De andere helft verwacht dat het leidt tot chaos. Dit komt overeen met de scenario's Sur place en Chaos. Als reactie op chaos zouden vervolgens de scenario's Regulering en Marginalisering kunnen optreden.

Hoofdstuk 1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Als liefhebber volg ik het voetbalnieuws op de voet, zeker het transfernieuws. Altijd spannend wie waar naartoe gaat. Met verbazing heb ik de ontwikkelingen rond Ola Toivonen bij PSV gevolgd in 2013. PSV wilde hem graag verkopen en hij wilde zelf ook weg. In de zomer leek hij te verkassen naar Norwich City. De clubs waren al tot overeenstemming gekomen. De transfer ging niet door, naar men zei op aanraden van zijn nieuwe zaakwaarnemer. Er volgde een onrustige periode waarin de club de speler onder druk zette om zijn contract te verlengen, onder meer door hem niet meer op te stellen bij het eerste elftal. De media berichtten veelvuldig over de situatie en spraken over 'een soap'. Toivonen werd afgeschilderd als een rotte appel in de selectie van PSV en zijn zaakwaarnemer werd verweten een dubieuze rol te spelen (VI/TV, 2013). Zaakwaarnemers hebben veel invloed in het voetbal. Te veel, vinden velen (Telegraaf.nl/TV, 2013). De wereldvoetbalorganisatie FIFA wil de macht van de voetbalmakelaars inperken (Sportdome.nl, 2009). Er is nieuwe regelgeving in voorbereiding die er onder meer toe leidt, dat het beroep van zaakwaarnemer niet langer gebonden is aan een certificatiesysteem. Onduidelijk is, wat deze veranderingen voor clubs en spelers gaan betekenen.

1.2 De probleemstelling

Alle voetbalclubs zijn actief op de transfermarkt. Door het aantrekken van nieuwe spelers proberen zij zich sportief te versterken. Het verkopen van spelers levert een transfervergoeding op die voor veel clubs noodzakelijk is om financieel gezond te blijven.

In december 1995 bepaalde het Europese Hof van Justitie dat het toen geldende transfersysteem in strijd was met bestaande Europese regelgeving. Deze uitspraak, die bekend is komen te staan als het Bosman-arrest, had grote impact op de transfermarkt. De voetbalwereld werd overvallen door de uitspraak van het Europese Hof. Clubs en spelers waren niet voorbereid op de nieuwe situatie. De uitspraak leek het einde van het transfersysteem in het voetbal in te luiden. Zover is het nooit gekomen. Na enkele onrustige jaren met vele rechtszaken is er een aangepaste transfermarkt ontstaan waarin jaarlijks veel geld omgaat.

Spelers laten zich bij onderhandelingen over contracten bijstaan door een zaakwaarnemer. Volgens de reglementen van de FIFA moet dit een

gecertificeerd agent te zijn. Om misstanden te voorkomen, dienen zaakwaarnemers de regels van de FIFA te kennen en toe te passen. Voldoen zij daar niet aan, dan wordt de licentie niet (meer) verleend.¹

Desondanks hebben zaakwaarnemers een slechte naam. In de media worden zij vaak afgeschilderd als ‘zakkenvullers’ (Vos, 2011) (VI/TV, 2010). Van hen bestaat het beeld dat zij louter geïnteresseerd zijn in het verkrijgen van een zo hoog mogelijke fee als vergoeding voor het tot stand brengen van de transfer. Het wordt bovendien als merkwaardig ervaren dat het de clubs zijn die voor de diensten van deze makelaars betalen, terwijl zij primair (zouden moeten) handelen in het belang van spelers (BNR.nl, 2013).

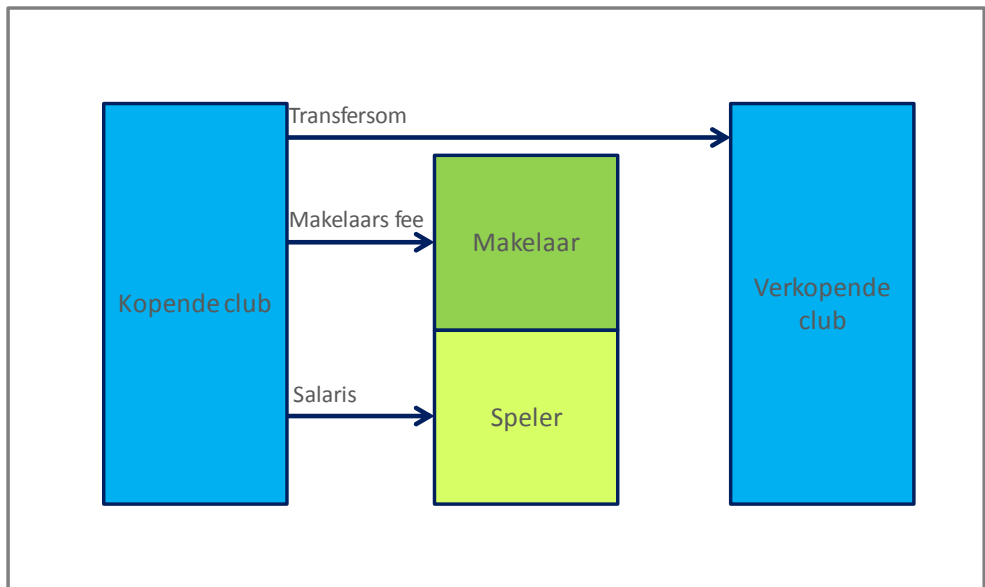
De FIFA wil afstappen van een licentiesysteem voor zaakwaarnemers. Daarmee wordt het beroep van voetbalmakelaar vrij zodat een speler zich kan laten vertegenwoordigen door wie hij wil, zonder restricties. Inzicht in de gevolgen van deze voorgenomen maatregel is voor clubs en spelers van belang zodat zij zich kunnen voorbereiden op de nieuwe situatie.

1.3 Conceptualisering

Woudenberg (2012) maakt onderscheid tussen de spelersmarkt en de arbeidsmarkt voor spelers. Bij de transfer van een speler is er een transactie tussen de verkopende en de kopende club. Dit is een transactie op de spelersmarkt. De speler verhuist van de verkopende naar de kopende club. In ruil daarvoor ontvangt de verkopende club een transfervergoeding. Daarnaast gaat de speler een arbeidscontract aan met de kopende club. Dit is een transactie op de arbeidsmarkt. In ruil voor zijn salaris en premies verleent hij diensten voor de club. Dit zal primair het trainen en uitkomen in wedstrijden zijn. Daarnaast worden spelers betrokken bij promotionele en maatschappelijke activiteiten die de club onderneemt.

De zaakwaarnemer ontvangt voor zijn bemiddeling een fee van de kopende club. Dit is een percentage van de transfersom en/of percentage van het salaris van de speler. De financiële stromen die gemoeid zijn met een transfer zijn in onderstaand eenvoudig conceptueel model weergegeven. Dit model zal als basis dienen voor deze thesis.

¹ Volgens de FIFA regels is het ook mogelijk dat spelers worden bijgestaan door een naaste verwant of een beëdigd advocaat. Zij hebben geen licentie nodig.

Figuur 1. De financiële stromen bij een transfer

1.4 De onderzoeksvraag

Het Bosman-arrest kwam in 1995 onverwacht en had grote gevolgen voor de transfermarkt en daarmee voor clubs en spelers. De FIFA is bezig met de voorbereiding van nieuwe regels die van invloed kunnen zijn op de transfermarkt. Een in het oog springende maatregel is het afschaffen van de licentieplicht voor voetbalmakelaars. Onbekend is wat hiervan de mogelijke gevolgen zijn.

In deze thesis staat de volgende vraag centraal:

Wat zijn de mogelijke gevolgen van het afschaffen van het licentiesysteem voor voetbalmakelaars in het professionele voetbal voor clubs en spelers?

Deze vraag valt uiteen in de volgende subvragen:

1. Wat is de rol van de voetbalmakelaar in de huidige transfermarkt?
2. Welke wijzigingen worden verwacht in de werking van de transfermarkt?
3. Wat zijn de mogelijke gevolgen voor de beroepspraktijk van de voetbalmakelaar?
4. Wat zijn de te verwachten gevolgen hiervan voor clubs en spelers?

1.5 Afbakening van het onderzoek

De resultaten van dit onderzoek zullen kwalitatief van aard zijn. Het doel van het onderzoek is aan te geven wat de mogelijke gevolgen zijn van het afschaffen van het licentiesysteem voor voetbalmakelaars. Door inzicht te verkrijgen in de mogelijke gevolgen zullen spelers en clubs in het professionele voetbal in staat worden gesteld om zich voor te bereiden op de toekomstige situatie.

Het onderzoek richt zich op de rol van de zaakwaarnemer bij transfers. Veel zaakwaarnemers staan hun spelers ook op andere terreinen bij, van juridisch, financieel en fiscaal advies tot en met mentale begeleiding en advies over omgang met de media. Al deze overige werkzaamheden blijven hier buiten beschouwing.

1.6 Verklaring van termen gebruikt in het onderzoek

In deze thesis wordt een aantal termen gebruikt. Hieronder volgt een uitleg van deze termen.

Speler

Een professionele voetballer die in zijn levensonderhoud kan voorzien door het arbeidscontract dat hij is aangegaan met een Betaald Voetbal Organisatie. Spelers zijn geregistreerd bij de FIFA.

FIFA

De Fédération Internationale de Football Association (FIFA) is de internationale organisatie voor het voetbal. De FIFA stelt de internationale regels op voor spelers, clubs en makelaars.

Makelaar

Een natuurlijk persoon die, tegen een vergoeding, spelers bij clubs aanbiedt met het doel een arbeidsovereenkomst tussen speler en club tot stand te brengen of te verlengen.

Een makelaar wordt ook een agent, voetbalmakelaar of een zaakwaarnemer genoemd. In alle gevallen wordt hetzelfde bedoeld.

Transfer

De overgang van een speler van de ene naar de andere club. In geval van transfer wordt het arbeidscontract tussen de speler en de verkopende club met wederzijds goedvinden ontbonden en wordt een arbeidsovereenkomst tussen de speler en de nieuwe club aangegaan. De verkopende club

ontvangt een transfervergoeding. Een speler is pas speelgerechtigd indien de transfer bij de FIFA is aangemeld.

Transfervergoeding

Dit is het bedrag dat de kopende club betaalt aan de verkopende club. Het wordt gezien als een vergoeding voor de ontbinding van de arbeidsovereenkomst van de verkopende club met de speler. Na het betalen van de transfervergoeding kan de kopende club een arbeidsovereenkomst met de speler aangaan.

Makelaars fee

Dit is de vergoeding die de kopende club betaalt aan de makelaar. Het wordt gezien als een vergoeding voor het in contact brengen van speler en kopende club alsmede voor de bemiddeling bij het tot stand komen van de arbeidsovereenkomst tussen de speler en de kopende club. De vergoeding is een percentage van de transfersom en/of het jaarsalaris van de speler.

Salaris

Dit is de som der verplichtingen, voortvloeiend uit de arbeidsovereenkomst, die de club betaalt aan de speler. Het salaris bestaat doorgaans uit een vaste component, aangevuld met premies voor behaalde resultaten. Het salaris wordt gezien als vergoeding voor de diensten van de speler die bestaan uit het trainen en uitkomen in wedstrijden en het vertegenwoordigen van de club bij promotionele en maatschappelijke activiteiten.

Liberalisering

Het afschaffen van de verplichting voor voetbalmakelaars om te beschikken over een geldige licentie teneinde hun vak als zaakwaarnemer te kunnen uitoefenen.

1.7 Opzet van het onderzoek

Dit onderzoek kent de volgende opzet: In hoofdstuk 2 wordt antwoord gegeven op de vraag hoe de transfermarkt binnen het voetbal functioneert en welke rol de makelaar daarin speelt. In hoofdstuk 3 wordt nagegaan wat het effect is van (het wegnemen van) toetredingsdrempels op de werking van economische markten. De theorie wordt vergeleken met de praktijk. Beschreven worden de effecten van de liberalisering van een drietal

markten in Nederland: de taximarkt, de markt voor makelaars in onroerend goed en de markt voor het notariaat.

In hoofdstuk 4 worden de mogelijke scenario's geschetst van de gevolgen van de liberalisering van de markt voor spelersmakelaars.

In hoofdstuk 5 wordt weergegeven hoe de beroepspraktijk denkt over de te verwachten effecten van wijzigingen in het transfersysteem. Dit hoofdstuk is het resultaat van interviews, gehouden met deskundigen uit de wetenschap en de wereld van het professionele voetbal.

Op grond van de opgedane inzichten kunnen in hoofdstuk 6 conclusies worden getrokken.

Hoofdstuk 2 De transfermarkt in het voetbal

2.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de ontwikkeling van de transfermarkt binnen het professionele voetbal beschreven. Aan de hand van relevante literatuur wordt ingegaan op de ontwikkelingen binnen het professionele voetbal, de transfermarkt en de rol van de voetbalmakelaar daarin.

2.2 De ontwikkeling van het professionele voetbal

2.2.1 Geschiedenis van het betaalde voetbal in Nederland

In 1879 werd in Haarlem de eerste Nederlandse voetbalvereniging opgericht, de Haarlemsche Football Club (HFC). Tien jaar later, in 1889, ontstond de voorloper van de nationale voetbalbond, die we tegenwoordig kennen onder de naam KNVB, Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond (KNVB, 2014).

Voetbal heeft zich als sport in Nederland gestaag ontwikkeld. Van 1889 tot 1929 groeide het aantal leden van 250 naar 65.000. In de jaren na de tweede wereldoorlog groeide het aantal leden snel. In 1978 werd de grens van één miljoen leden gepasseerd. Voetbal is met afstand de grootste sport in Nederland en met ruim 1,2 miljoen leden in 2014 is de KNVB groter dan ooit.

Het betaald voetbal deed in Nederland zijn intrede in 1954. In tegenstelling tot de meeste andere landen in het West-Europa van net na de oorlog hield de Nederlandse voetbalbond vast aan 'zuiver amateurisme'. Het spelen voor geld was in Nederland verboden. Als gevolg hiervan trokken Nederlandse topspelers naar het buitenland om daar als profvoetballer hun geld te verdienen. Professionele voetballers werden door de KNVB geschorst en mochten niet meer voor Oranje uitkomen. De watersnoodwedstrijd van 1953 betekende de ommekeer. Op 1 februari 1953 braken in Zeeland de dijken door als gevolg van een zware storm. Er vielen bijna tweeduizend slachtoffers en vele duizenden raakten dakloos. Na de ramp kwamen er vele hulpacties op gang. Het officiële Nederlands elftal speelde een benefietwedstrijd tegen Denemarken. De wedstrijd ging, zoals in die tijd gebruikelijk was, verloren. De Nederlandse profs die in de Franse competitie uitkwamen, organiseerden ook een benefietwedstrijd. Zij speelden in Parijs tegen het sterke Franse nationale elftal en wisten, tot groot enthousiasme van de 10.000 meegereisde fans, met 2-1 te winnen. De wedstrijd, die later de geschiedenis in zou gaan als de

watersnoodwedstrijd, toonde twee dingen aan: de profs speelden op een veel hoger niveau dan de amateurs én het publiek was massaal geïnteresseerd in de verrichtingen van de profs. Een jaar later ging de KNVB overstag en werd ook in Nederland een professionele competitie ingevoerd. Tegenwoordig kent Nederland twee professionele competities, de Eredivisie waarin 18 clubs uitkomen, en de Jupiler league, met 20 teams.

2.2.2 Omvang van het voetbal

Voetbal is wereldwijd de best bekeken sport. De finale van het WK voetbal in 2010 werd door 3,2 miljard mensen bekeken. Alleen de Olympische zomerspelen trekken meer kijkers.

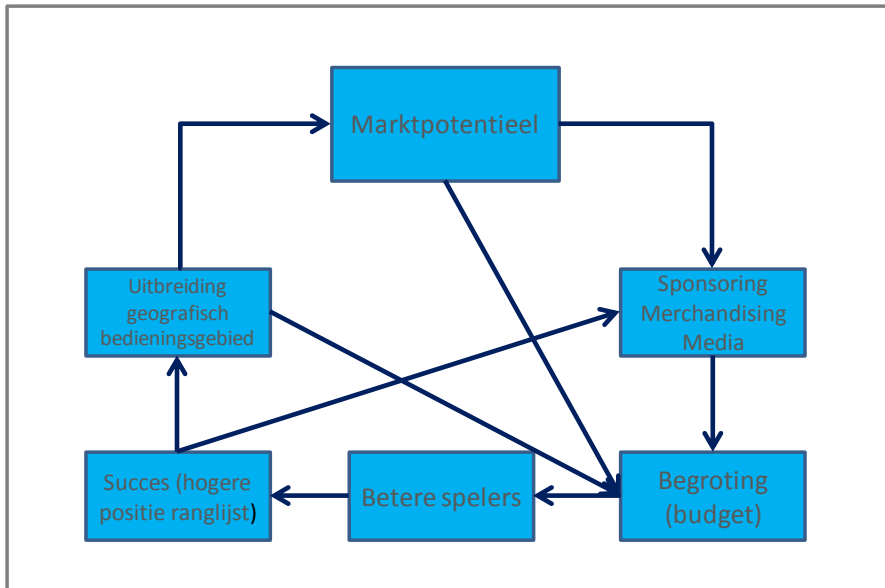
De omzet van de grootste voetbalclubs ter wereld groeit snel. Het accountantskantoor Deloitte stelt sinds 1997 jaarlijks de zogeheten Football Money League op. Daarin worden de inkomsten van de twintig grootste voetbalclubs ter wereld met elkaar vergeleken. In de eerste editie was de omzet van de 20 grootste clubs gezamenlijk £ 1,2 miljard. Sindsdien is de omzet elk jaar gestegen. De gezamenlijke omzet van de top twintig clubs kwam in het seizoen 2012/2013 uit op £ 5,2 miljard. In 15 jaar tijd is de omzet daarmee meer dan verviervoudigd.

Het businessmodel van een voetbalclub is gebaseerd op een aantal inkomstenbronnen. In de Football Money League wordt onderscheid gemaakt tussen inkomsten uit mediarechten, wedstrijddagen en commercial (sponsoring en merchandising). Het belang van inkomsten uit uitzendrechten is sterk toegenomen. De clubs uit de Engelse Premier League, in het seizoen 2011/2012 goed voor een omzet van £ 2,3 miljard, zijn voor 50 % afhankelijk van media inkomsten (Deloitte, 2013). Ook uit andere onderzoeken blijkt dat clubs steeds meer afhankelijk worden van deze inkomsten (Breitbarth & Harris, 2008).

Engeland, Italië, Spanje, Duitsland en Frankrijk worden gezien als de top vijf voetballanden, vaak aangeduid met de 'big five'. Zij domineren de top twintig van rijkste clubs. In de afgelopen tien jaar stonden elk jaar minimaal 18 clubs afkomstig uit een van deze landen in de top twintig.

Volgens Dejonghe en van Opstal (2009) leidt de dominantie van de big five voetballanden ertoe dat veel jong talent naar deze landen toetrekt. De hogere begroting en de aanwas van veel (buitenlands) talent leidt ertoe dat de big five landen sportief ook steeds meer afstand nemen van de overige landen. Het zijn de meest succesvolle landen in de UEFA Champions League. Aangezien deelname aan de Champions League ook financieel zeer lucratief

is, ontstaat de situatie dat de rijke clubs alsmaar rijker worden en het gat met de overige clubs steeds groter wordt (Drut & Raballand, 2010). Dejonghe (2004) spreekt in dit verband van het cumulatief causatiemodel in het topvoetbal.

Figuur 2. Het cumulatief causatiemodel van Myrdal. Bron: Dejonghe (2004)

In dit model staat het aantal potentiële consumenten centraal. Door sponsoring, merchandising en mediagelden verwerven clubs inkomsten die hen in staat stellen betere spelers te kopen. Hierdoor nemen de prestaties toe hetgeen meer fans aantrekt in een steeds groter wordend marktgebied. Hierdoor is de club weer aantrekkelijker voor sponsors en zo ontstaat een opwaartse spiraal.

2.3 De ontwikkeling van de transfermarkt

2.3.1 Het pre Bosman tijdperk

De schot Fergus Suter gaf in 1878 zijn baan op als steenhouwer en ging voor de voetbalclub Darwen F.C. in het noorden van Engeland spelen. Hoewel betaald voetbal in die tijd officieel nog verboden was, wordt Suter door historici gezien als de eerste profvoetballer (Historianet, n.b.). Lange tijd is aangenomen dat Beb Backhuys de eerste Nederlandse profspeler was. Toen hij in 1937 voor het Franse FC Metz ging spelen, was hij een succesvol

speler van het Nederlands Elftal. In 23 interlands had hij 28 maal weten te scoren. Daar zou het bij blijven. Backhuys werd door de KNVB, die in die tijd niets moest hebben van profvoetbal, voor het leven geschorst voor Oranje (Beeld en geluid, n.b.). Later is duidelijk geworden dat niet Backhuys, maar een zekere Gerrit Visser de eerste Nederlandse prof was. De verder onbekend gebleven Visser speelde al in 1926 enkele wedstrijden voor het Amerikaanse Bethlehem Steel (Geschiedenis24, 2014).

In Engeland, waar het profvoetbal het eerst was ingevoerd, is het retain-and-transferstelsel ontstaan (Sloane, 1969). Overige Europese landen, ook Nederland, kenden een soortgelijk systeem waarvan de kern is, dat spelers een arbeidsovereenkomst voor bepaalde tijd aangaan met een club. De club verwerft hiermee het recht op de diensten van de speler en het recht op een transfervergoeding na afloop van het arbeidscontract. De speler heeft, ook na het uitdienen van zijn contract, de toestemming van zijn oude club nodig voor een overgang naar een nieuwe club.

De voetbalwereld beschouwde deze werkwijze als rechtvaardig. Hiermee werd voorkomen dat rijke clubs alle talentvolle spelers konden weggopen. De transfersom zorgde er voor dat de verkopende club (financieel) in staat werd gesteld een volwaardig vervanger aan te trekken. Daarmee bleven competities spannend. Ook werd de transfervergoeding gezien als compensatie voor de opleiding van talentvolle spelers (Blanpain, 1996).

Het Bosman-arrest maakte niet alleen een einde aan het retain-and-transferstelsel, het zorgde ook voor de opheffing van de buitenlander beperking. Tot aan het Bosman-arrest was het gebruikelijk dat het aantal buitenlandse spelers in een competitie werd beperkt. In veel landen, ook in Nederland, was de zogeheten 3+2 regeling van kracht. De 3+2 regeling was een nationaliteitsclausule die inhield, dat per wedstrijd slechts 3 buitenlanders mochten worden opgesteld. Buitenlanders die reeds vijf seizoenen in een bepaalde competitie actief waren kregen een aparte status. Van hen mochten er 2 per wedstrijd worden opgesteld (Kessenie, 2005).

2.3.2 Het Bosman-arrest

De Belgische voetballer Jean-Marc Bosman daagde in 1990 zijn club RFC Luik voor de Belgische rechtbank omdat deze niet meewerkte aan een overgang naar de Franse tweedeklasser USL Dunkerque. De zaak kwam uiteindelijk bij het Europees Hof van Justitie in Luxemburg terecht. Het Hof bepaalde in december 1995 dat het bestaande transfersysteem in strijd was

met Europese wetgeving. Het Hof wees op de artikelen 48 en 85 uit het Verdrag van Rome aangaande het vrije verkeer van werknemers en de vrije concurrentie (European Court of Justice, 1995). Het arrest betekende dat voetballers voortaan na het beëindigen van hun arbeidscontract vrij waren om een nieuwe club te kiezen. De oude club heeft in dat geval geen zeggenschap meer over de overgang en ontvangt geen transfervergoeding. Een belangrijk neveneffect van het arrest was de afschaffing van de nationaliteitsclausule binnen de landen van de Europese Unie. Transfervrije spelers konden zonder beperking van het ene naar het andere EU-land. De 3+2 regel verviel. Clubs mochten onbeperkt spelers uit de EU-landen opstellen (Gardiner & Welch, 2011).

Door de onmiddellijke inwerkingtreding van de uitspraak van het Hof werd de voetbalwereld overvallen door het Bosman-arrest. Niemand had dit zien aankomen. Tot dan toe was de voetbalwereld in staat geweest haar eigen regels op te stellen. Plots werd zij geconfronteerd met Europese regelgeving die boven de voetbalwetten gingen. De toenmalige vicepresident van de FIFA, David Will, keek in een interview in 1999 terug, en verklaarde dat het Bosman-arrest

“...did come as something of a bomb-shell to us and practically overnight we had to start re-thinking the future of football in Europe” (Will, 1999).

Strikt juridisch had de Bosman zaak alleen betrekking op spelers met een EU-nationaliteit die na afloop van het contract een nieuw contract tekenden bij een andere club in een EU-land. Al snel werd de werking van het arrest uitgebreid naar de landen die vielen onder de zogeheten Europese Economische Ruimte² (Van den Bogaert, 2005). Maar daar bleef het niet bij. Zo was daar de zaak van de Slowaakse handballer Kolpak die in de Duitse competitie wilde spelen. In deze zaak bepaalde het Hof van Justitie dat ook voor staten die een associatieovereenkomst hebben afgesloten met de Europese Unie, zoals destijds Polen en Slowakije, voorafgaand aan hun toetreding, de regels van het vrije verkeer van werknemers gelden (Hendrickx, 2004). Juristen bogen zich over de vraag waarom een Italiaanse spits na afloop van zijn contract bij een Italiaanse club transfervrij mocht vertrekken naar een andere club binnen de EU, terwijl voor zijn Braziliaanse collega die aan het eind van zijn contract naar een andere club wilde, nog wel een transfervergoeding kon worden

² IJsland, Noorwegen en Liechtenstein

gevraagd. Om verdere rechtszaken te voorkomen, bepaalden de UEFA en de nationale bonden daarop dat de werking van het Bosman-arrest gold voor alle spelers binnen de EU, ongeacht hun nationaliteit.

2.3.3 Het post Bosman tijdperk

Het Bosman-arrest had vele gevolgen voor het voetbal en is dan ook onderwerp van veel wetenschappelijk onderzoek geweest.

De enige manier voor clubs om nog een transfervergoeding voor een speler te ontvangen, was de speler tijdens de looptijd van zijn contract over te laten gaan naar een andere club. Als gevolg hiervan sloten clubs een steeds langere contractperiode³ af met hun spelers om te voorkomen dat ze transfervrij 'de deur uitlopen' (Feess e.a., 2004). Ook werden contracten steeds vaker 'opengebroken' voor het verstrijken van de looptijd. Het lopende contract wordt dan vervangen voor nieuw contract dat de speler langer aan de club verbindt. Het nieuwe contract kent meestal betere voorwaarden voor de speler.

Een aantal clubs kwam in de financiële problemen door de lange looptijd van de contracten. Spelers die niet (meer) bijdroegen aan de sportieve prestaties van een club, bleven nog jaren op de loonlijst staan (Dejonghe, 2004) (Goddard e.a., 2012). Bovendien liep de club het risico dat spelers die het wel goed deden, hun arbeidscontract eenzijdig zouden opzeggen om elders meer te gaan verdienen. De FIFA ging in onderhandeling met de Europese Unie om een oplossing voor dit probleem te vinden. In 2001 werd de zogeheten 'Protected Period' ingevoerd. Dat is een periode waarin een speler zijn contract niet kan opzeggen⁴. Wordt het contract toch binnen de Protected Period opgezegd, dan kan de FIFA sancties opleggen zoals een schorsing voor zes maanden. Na afloop van de Protected Period is een speler in geval van een buitenlandse transfer vrij om een lopend contract op te zeggen.

De Protected Period werd de inzet van de zogeheten 'Webster-case', een volgende spraakmakende zaak in het voetbal (Kor & Koster, 2012).

Andy Webster was speler van het Schotse Hearts of Midlothian toen hij in 2006 na een conflict met de eigenaar van de club op de bank belandde. Hij kon naar Glasgow Rangers, maar de Hearts wilden hem alleen laten gaan tegen een forse transfersom. Webster zegde zijn contract op en trad in

³ Volgens de FIFA regels is er een maximum van 5 jaar.

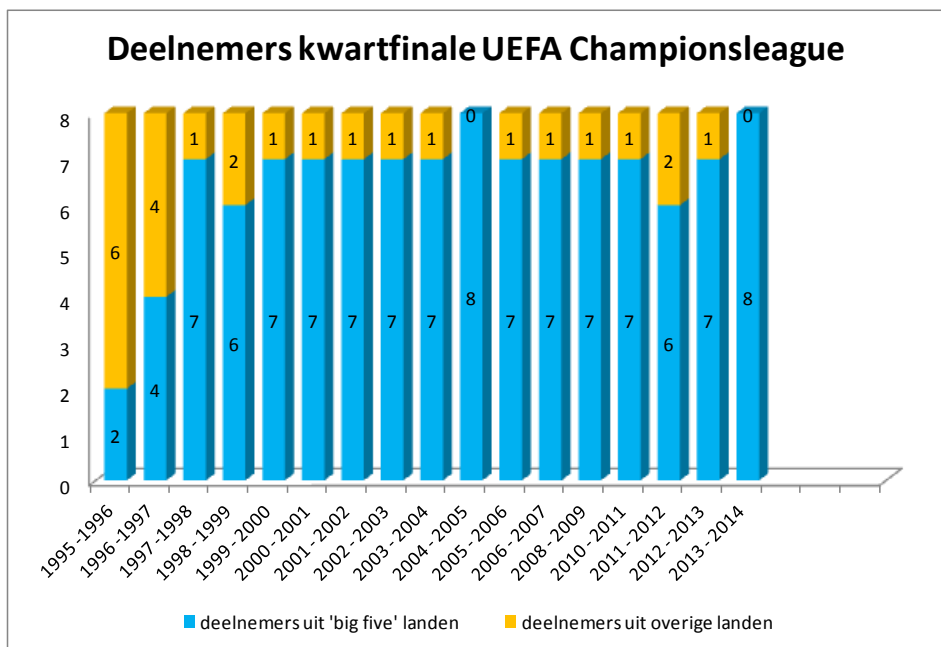
⁴ Voor spelers tot en met achtentwintig jaar kwam de Protected Period uit op drie jaar, voor spelers ouder dan achtentwintig op twee jaar.

dienst bij het Engelse Wigan Athletic. Deze club verhuurde hem vervolgens aan Glasgow Rangers. Door gebruik te maken van de bepalingen aangaande de Protected Period had hij zijn overgang naar Glasgow Rangers alsnog voor elkaar gekregen. Geen gebruik maar *misbruik* vond Hearts of Midlothian en stapte naar de FIFA met het verzoek te beslissen dat Webster twaalf maanden lang niet voor een andere Schotse club zou mogen spelen zonder instemming van Hearts. De FIFA wees dit af, maar bepaalde wel dat Hearts recht had op een transfervergoeding. Hiertegen ging Webster in verweer. De zaak kwam uiteindelijk voor het Internationaal Arbitragehof voor de Sport (CAS) in Lausanne. Dat besliste dat Webster slechts aan Hearts hoefde te vergoeden een bedrag dat overeen komt met het salaris dat hij verdiend zou hebben als hij zijn contract bij Hearts zou hebben uitgediend. Het CAS verplichtte Webster dus tot het betalen van 'de restwaarde' van zijn contract als vergoeding voor zijn overgang naar een andere club. Hiermee leek een nieuwe bom gelegd onder het transfersysteem. Na afloop van de Protected Period zou de transfersom beperkt zijn tot de restwaarde van een contract. Clubs vonden snel juridische middelen om zich te beschermen tegen de gevolgen van het Webster-arrest. Eén daarvan is het tussentijds openbreken van contracten. Bij een verlenging van een contract gaat de Protected Period opnieuw in. Daarnaast kan in de contracten opgenomen worden welke vergoeding moet worden betaald indien men gebruik maakt van het recht tot opzegging van het contract. Dit is de buy-out clause, die vanaf 2008 een gangbaar artikel is in spelerscontracten. Is er geen buy-out clause opgenomen, zoals in de zaak Webster, dan geldt de restwaarde berekening (Kor & Koster, 2012).

Het aantal internationale transfers is geëxplodeerd na het Bosman-arrest (Kipker, 2000). Nu de buitenlander beperking was opgeheven, trokken vele voetballers naar betere competities. De Engelse club Chelsea was in 2000 de eerste die met elf buitenlanders op het veld stond.

Rosen en Sanderson (2001) kwamen tot de conclusie dat clubs minder bereid waren te investeren in de eigen jeugdopleiding. De liberalisering van de transfermarkt maakt het extra aantrekkelijk jonge talenten van elders aan te trekken. In 2001 heeft de FIFA hierop besloten de clubs beter financieel te compenseren voor opleidingskosten. Men spreekt in de FIFA Regulations on Transfers of Players van 'training compensation' en 'solidarity contribution'. Deze omvatten 5 % van de transferwaarde. Zijn er meerdere clubs die recht hebben op deze vergoedingen, dan worden die over de rechthebbende clubs verdeeld.

Haan en anderen (2002) onderzochten het effect van het Bosman-arrest op de verhoudingen in en tussen competities. Zij concludeerden dat er geen effecten waren voor de verhoudingen *binnen* nationale competities. Wel zagen zij een verschuiving *tussen* nationale competities. De vijf grote competities werden sterker, het verschil met de andere competities in Europa werd steeds groter. De dominantie van de big five kwam volgens hen goed tot uitdrukking als wordt gekeken naar het aantal kwartfinalisten in de UEFA Champions League. In het seizoen 1995/1996 (het seizoen waarin het Bosman-arrest plaatsvond) was het aantal deelnemers uit de big five landen twee. In de jaren daarna waren gemiddeld zeven van de acht kwartfinalisten uit deze landen afkomstig⁵.

Figuur 3. Herkomst deelnemers in de kwartfinale van de UEFA Champions League. Bron cijfers: UEFA

Het was de verwachting dat de transferbedragen omlaag zouden gaan als gevolg van het Bosman-arrest (Simmons, 1997). Zo er al sprake was van een verlaging, heeft deze niet lang geduurd. Uit onderzoek van de Europese

⁵ De opzet van de UEFA Champions League is een aantal malen gewijzigd. Vanaf 1997 mogen er meerdere clubs per land meedoen. Voorheen was deelname beperkt tot de landskampioenen.

Commissie (European Commission, 2013) blijkt, dat tussen 1995 en 2000 de gemiddelde transfersom van internationale transfers is gestegen van € 70.000 naar € 200.000.

Dejonghe (2004) verklaarde op basis van de marktstructuur van de spelersmarkt wat er met de salarissen van spelers gebeurde. Volgens hem was er voor het Bosman-arrest sprake van een monopsonie, een marktsituatie waarbij de club de enige vrager was. Voor de sterspelers verschoof de macht van club naar de speler. De sterspeler bepaalde aan wie hij zijn unieke kwaliteiten wilde aanbieden, geen transfersysteem hield hem meer tegen. Daarmee werd hij monopolist.

Macht clubs \ Macht spelers	Hoog	Laag
	Hoog	Bilaterale evenwicht Monopsonie Exploitatie van de spelers
Laag	Monopolie Van de sterspelers	Perfekte competitie

Figuur 4. De marktstructuur van de spelersmarkt. Bron: Dejonghe (2004)

Een aantal onderzoekers keek in praktijk wat het effect van het Bosman-arrest was op de spelerssalarissen. Frick (2007) kwam tot de conclusie dat de salarissen in Duitsland flink waren gestegen.

Primault & Roger (1999) verdeelden de spelersmarkt in twee segmenten: de primary market en de secondary market. De sterspelers bevonden zich in de primaire markt. Zij konden door het wegvallen van de beperking van het aantal buitenlanders in een team profiteren van de gestegen vraag naar sterspelers. Omdat het aanbod gelijk bleef, profiteerden de sterspelers van deze schaarste en zagen hun inkomen fors toenemen. In de secundaire markt was eerder sprake van een daling van de salarissen, dan van een stijging.

Lanfranchi & Taylor (2001) verdeelden de voetbalspelers in drie categorieën en kwamen tot overeenkomstige conclusies. Het Bosman-arrest zorgde aanvankelijk voor loonstijgingen in alle categorieën. Na enkele jaren van algemene salarisstijgingen trad er echter een kentering op. Voor spelers uit de A-categorie bleef het salaris stijgen, de B-categorie stabiliseerde en in de C-categorie daalden de salarissen.

Het Bosman-arrest viel samen met de liberalisering van de televisiemarkt. In de strijd om de gunst van de kijker waren commerciële televisiestations in de jaren 90 van de vorige eeuw bereid grote bedragen uit te trekken voor het verwerven van de uitzendrechten. Hoe groter de televisiemarkt, hoe meer er betaald werd. Dit was in het voordeel van de grote Europese landen. In de meeste landen werden de rechten van alle clubs gezamenlijk verkocht. In Spanje verkochten FC Barcelona en Real Madrid hun uitzendrechten zelfstandig, hetgeen hen een extra voordeel opleverde ten opzichte van zowel binnenlandse als buitenlandse concurrenten (Falconieri e.a., 2004).

De Engelse Premier League is wereldwijd de best bekeken competitie. De televisie-inkomsten zijn dan ook veel hoger dan die van andere competities. Dat stelt de Engelse clubs in staat er een dure huishouding op na te houden (Eemans, 2004). Een toenemend deel van de televisie-inkomsten komt uit Azië. Ook daar is de Premier League populair. De vele Aziatische kijkers maken de Engelse clubs tevens interessant voor sponsors die actief zijn op de Aziatische markt. Zo speelt Everton al sinds 2004 met het Thaise biermerk Chang op de borst. Een bier dat in Engeland niet eens te koop is. De opkomst van de televisie-inkomsten heeft indirect ook gezorgd voor de ontwikkeling van de UEFA Champions League tot de belangrijkste competitie in Europa. Televisiestations waren ontevreden over het geringe aantal topwedstrijden. Daarom had Silvio Berlusconi, mediamagnaat en tevens eigenaar van AC Milan, het plan opgevat om met een eigen competitie te starten, de European Super League. Hierin zouden 16 Europese topclubs moeten uitkomen. De plannen waren in een vergevorderd stadium toen de UEFA besloot om de UEFA Champions League uit te breiden en zo te voorkomen dat zij de greep op het topvoetbal in Europa zou verliezen (Horrie, 2002).

2.3.4 De huidige transfermarkt

Spelers kunnen worden getransfereerd naar een andere club tijdens de 'transferwindows' (KNVB, 2014). Een transferwindow is een periode waarin spelers van club mogen wisselen. De belangrijkste transferperiode is die na afloop van de competitie. Deze periode loopt tot 31 augustus. Jaarlijks laait de discussie in Nederland op over deze datum. De competitie start begin augustus en dus worden er spelers getransfereerd tijdens de competitie. Tegenstanders van het huidige systeem vinden dat er sprake is van competitievervalsing en willen dat het transferwindow sluit voordat de competitie begint (NU Sport, 2013).

De tweede transferperiode loopt van 1 tot 31 januari. De transferperioden mogen door de nationale bonden worden bepaald. Hoewel de meest Europese landen de transferperioden op elkaar hebben afgestemd, hanteren sommige landen, waaronder Rusland en Turkije, enigszins afwijkende perioden.

Voor internationale transfers wordt tegenwoordig gebruik gemaakt van het FIFA Transfer Matching System (kortweg FIFA TMS). Het FIFA TMS is een centrale database waarin alle internationale transfers worden bijgehouden. Iedere profclub heeft een zogeheten TMS-manager die verantwoordelijk is voor het invoeren van de juiste gegevens in FIFA TMS. Voor het tot stand brengen van een internationale transfer is een door de FIFA afgegeven International Transfer Certificate nodig. De FIFA verstrekt deze alleen als de transfer door zowel de verkopende als de kopende partij volledig in het FIFA TMS is ingevoerd. In totaal moeten meer dan 30 items worden ingevuld, waaronder alle details met betrekking tot (het tijdschema van) de betalingen, bankgegevens en de solidariteitsbetalingen aan voorgaande clubs.

Volgens cijfers van FIFA TMS (FIFA, 2014) kochten clubs in 2013 voor € 3,9 miljard aan nieuwe spelers. In totaal verhuisden 12.309 spelers naar een nieuwe club in het buitenland. Transfers binnen een land zijn in de cijfers niet meegenomen.

2.4 De rol van de zaakwaarnemer

Cor Coster, de schoonvader van Johan Crujff, wordt gezien als de eerste zaakwaarnemer in het Nederlandse professionele voetbal (Kor & Koster, 2012). Eind jaren zestig waren voetballers zich nauwelijks bewust van hun marktwaarde. De stadions zaten elke week vol en de televisie kreeg steeds meer belangstelling voor het voetbal. Maar de spelers merkten dat nauwelijks aan hun inkomsten. Coster ging namens Crujff onderhandelen met het bestuur van Ajax en wist het contract te verhogen van vijftien duizend gulden per jaar naar vijftig duizend gulden. Al snel lieten meer spelers zich bijstaan door 'Ome Cor'. "Het is het begin van de nieuwe zakelijkheid in het Nederlandse voetbal. Als zaakwaarnemer haalde Coster voor voetballers het onderste uit de kan" (Onkenhout e.a, 2014).

Spelers kunnen zich bij de onderhandeling over een nieuw contract laten vertegenwoordigen door een zaakwaarnemer. Op grond van de reglementen van de FIFA en de KNVB kan dit een gelicentieerde

spelersmakelaar, een beëdigd advocaat of een daartoe in de reglementen aangewezen familielid zijn (de Wegener, 2009). De licenties om spelersmakelaar te mogen zijn, worden uitgegeven door de KNVB. Een licentie geeft de bevoegdheid om voor spelers en clubs op te treden in arbeidsovereenkomsten en de overschrijving te regelen in het kader van binnenlandse en buitenlandse transfers. Om een licentie te verwerven, moet aan een aantal eisen worden voldaan. De belangrijkste daarvan is het met goed gevolg afleggen van het examen dat door de FIFA wordt georganiseerd. Hierin wordt de kennis van de reglementen en voorschriften van FIFA en KNVB getoetst.

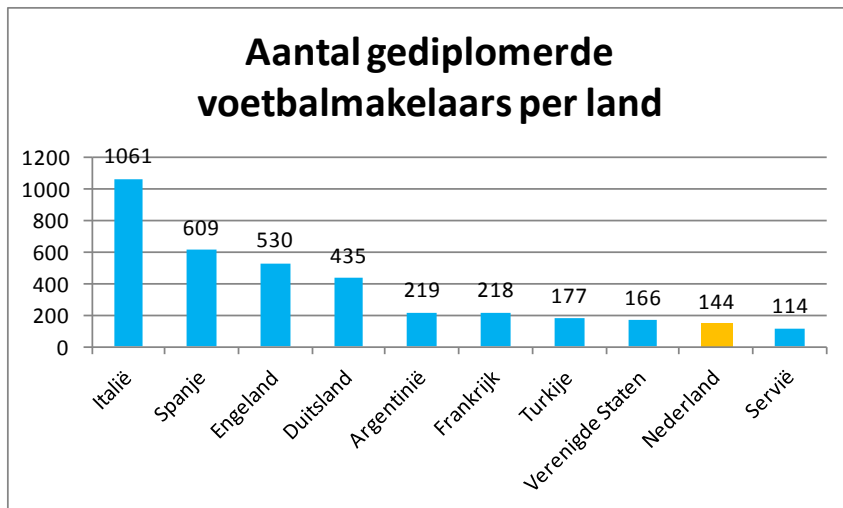
Een spelersmakelaar kan alleen optreden als vertegenwoordiger van een speler als hij met die speler een spelersmakelaarscontract heeft gesloten (de Wegener, 2009). Zo'n contract mag niet langer duren dan twee jaar en kan niet automatisch verlengd worden. Dit is om (vooral jonge) spelers te beschermen tegen wurgcontracten. De contracten dienen aangemeld te worden bij de KNVB en het is verplicht om in arbeidscontracten op te nemen welke zaakwaarnemer als vertegenwoordiger is opgetreden. Alle gelicentieerde makelaars worden met hun gegevens gepubliceerd op de websites van KNVB en FIFA.

Voetbalmakelaars worden internationaal vaak aangeduid met de term 'sport agent'. Tot de taken van sport agents behoren naast het onderbrengen van een atleet bij een club en het assisteren bij contractonderhandelingen, het adviseren bij financiële, juridische en fiscale zaken (Sobel, 1987). Bij jonge atleten is er naast loopbaanbegeleiding ook sprake van ondersteuning bij educatie en ontwikkeling. Tegenwoordig worden ook veel atleten geadviseerd bij mediaoptreden en het gebruik van social media. Van sport agents worden derhalve veelzijdige eigenschappen verwacht. Niet zelden groeit tussen de zaakwaarnemer en de speler een vertrouwensband die erin resulteert dat de speler gedurende zijn gehele carrière (en soms ook nog daarna) begeleid wordt door dezelfde spelersmakelaar.

2.5 De markt voor voetbalmakelaars

De voetbalmakelaar speelt in de transfermarkt een belangrijke rol. Hij is het die spelers naar een club kan brengen en hij kan clubs helpen aan hun gewenste aankoop. In maart 2014 waren er wereldwijd 6.987 gelicentieerde voetbalmakelaars (FIFA, 2014). Van hen komt ruim 40 % uit de big five landen. Niet verwonderlijk als men in oenschouw neemt dat in

deze competities het meeste geld omgaat. Volgens FIFA verdwijnt bij internationale transfers 28% van de transfersom in de zakken van zaakwaarnemers (FIFA, 2013)⁶. Nederland behoort tot de tien landen met de meeste gediplomeerde makelaars.

Figuur 5. Aantal gediplomeerde voetbalmakelaars per land Bron: FIFA (2014)

Uit een studie van de Europese Commissie uit 2009 blijkt dat in het topsegment een beperkt aantal agents een groot deel van de spelers bedient. De tien grootste makelaars hebben samen meer dan duizend spelers onder contract waarvan de gezamenlijke marktwaarde wordt geschat op € 2,4 miljard (European Commission, 2009). Zowel ten opzichte van de clubs als ten opzichte van de spelers hebben deze grote agents veel macht.

Uit een van de weinige onderzoeken naar de Nederlandse situatie (Knipping, 2014), blijkt dat van de 439 spelers die in 2014 in de Nederlandse Eredivisie actief zijn, 85 % een makelaar met licentie heeft. De overige 15% laat zich adviseren door een familielid, advocaat of illegale agent. De 372 spelers met een agent laten zich begeleiden door 132 verschillende zaakwaarnemers, waarvan er zeventig uit het buitenland komen. Twee grote kantoren domineren de markt. VVCS/Soccer en Sport Entertainment Group vertegenwoordigen samen 93 spelers. Een beperkt aantal makelaars blijkt ook de top van het Nederlandse voetbal te

⁶ Dit is inclusief inkomsten voortkomend uit Third Party Ownership.

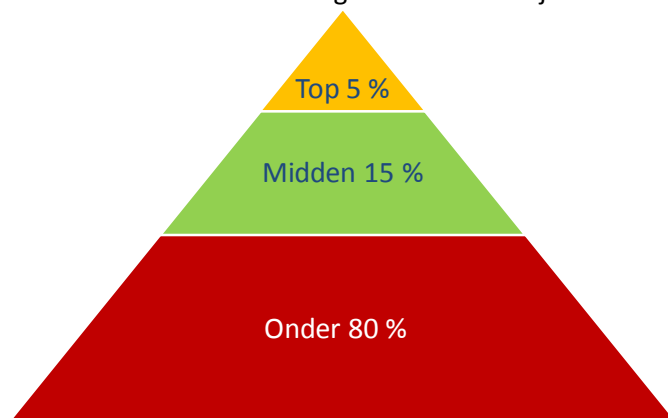
vertegenwoordigen. Dit zelfde beeld is zichtbaar bij de Nederlandse internationals.

Makelaar	Aantal Oranje Internationals ⁷
Sport promotion	7
Sport Entertainment Group	6
Juzzt Football	5
VVCS/Soccer Vision	4
Sport Man	3

Figuur 6. Aantal Oranje Internationals per makelaar. Bron: VI-onderzoek (2014)

Onder de top is de markt erg versnipperd. Veel voetbalmakelaars vertegenwoordigen een beperkt aantal spelers. Vaak is er een persoonlijke (familie)band tussen makelaar en speler.

Op basis van de cijfers van de Europese Commissie en het VI-onderzoek kan een inschatting gemaakt worden van de verdeling van zaakwaarnemers over de verschillende segmenten van de markt. De basis hiervoor is de indeling van de voetbalmarkt door Lanfranchi en Taylor (2001), waarbij het topsegment wordt gevormd door de internationals die uitkomen op EK's en WK's. Het middensegment wordt gevormd door basisspelers die uitkomen in de top-10 competities. De overige betaald voetballers vormen het ondersegment. Bij benadering kan worden aangegeven hoeveel procent van de makelaars in deze segmenten actief zijn.

Figuur 7. Schatting verdeling markt zaakwaarnemers.
Bron cijfers: VI-onderzoek (2014) en Europese Commissie (2009)

⁷ Een in de periode januari 2013 – maart 2014 voor het Nederlands elftal uitgekomen speler

De vragers en aanbieders op de transfermarkt zijn de clubs. De spelers zijn het verhandelde product. Spelers bezitten unieke eigenschappen en zijn onderling vaak niet één op één uitwisselbaar. Er is daarom sprake van monopolistische concurrentie, een situatie waarbij veel partijen een heterogeen product verhandelen.

De licentie-eisen waaraan voetbalmakelaars moeten voldoen kunnen gezien worden als een toetredingsdrempel voor de transfermarkt. In Nederland ligt het slagingspercentage voor het examen dat is vereist om voor een licentie in aanmerking te komen, laag. In 2013 behaalden 7 van de 42 kandidaten (16,7%) het diploma. Het jaar daarvoor slaagden slechts 2 van de 36 kandidaten (KNVB, 2013).

Met name in de top van de markt geldt het hebben van de juiste relaties bij clubs als een belangrijke toetredingsbarrière. Makelaars die niet beschikken over de juiste ingangen bij de grote clubs, zijn voor topspelers niet interessant (VI, 2010).

De transfermarkt is niet transparant. Spelers en clubs hebben geen totaaloverzicht van de vraag en het aanbod op de transfermarkt en de transferprijzen en voorwaarden waartegen de transactie is gesloten, blijven vaak (deels) onbekend. Voor clubs kan dit een voordeel zijn. Immers, zodra bekend is dat een club 'in de markt' is voor een bepaald type speler, gaat de prijs vaak omhoog. Zeker als het een kapitaalkrachtige club betreft.

Op grond van de Wet Allocatie Arbeidskrachten door Intermediairs (WAADI) hebben voetbalmakelaars recht op een vergoeding voor arbeidsbemiddeling bij het tot stand komen van een arbeidsovereenkomst tussen de speler en de club. Niet de speler, maar de club, betaalt daarmee het honorarium van de spelersmakelaar. Hierover is al jarenlang discussie. Clubs zijn van mening dat de voetbalmakelaar primair het belang van de speler behartigt en dat het daarom logisch is dat de speler de makelaar betaalt (Sportzaken.pro, 2013). De Nederlandse wetgeving gaat hier echter boven de FIFA Players' Agents Regulations waarin staat dat de speler de makelaar betaalt (Smienk, 2009).

De hoogte van de vergoeding kan in onderling overleg tussen de club en de makelaar worden bepaald. Is er niets specifiek afgesproken, dan geldt de vergoeding zoals is vastgelegd in het Reglement Spelersmakelaars van de KNVB. Hierin is bepaald, dat de makelaar recht heeft op jaarlijks 3 % van het door de speler overeengekomen bruto basisjaarsalaris inclusief tekengeld.

2.6 Voorgenomen wijzigingen FIFA

De Europese Commissie deed in 2009 uitgebreid onderzoek naar de rol van sport agents in Europa. Zij kwam tot de conclusie dat sportagenten vaak betrokken zijn bij corruptie, witwassen en misbruik van minderjarigen (European Commission, 2009). Andere onderzoekers kwamen tot soortgelijke conclusies. Slot heeft in 2010 een aantal cases uit binnen- en buitenland op een rij gezet om aan te tonen dat het voetbal een plaats is waar boven- en onderwereld samenkomen. Zij schrijft:

“Probleem is dat het toezicht op de markt voor voetbaltransfers geen gelijke tred heeft gehouden met de explosieve groei van de voetbalsalarissen, het aantal spelerstransfers en de omvang van de geldstromen die hiermee gemoeid zijn. Niemand weet wat zich werkelijk achter een transfer afspeelt” (Slot, 2010).

De FIFA onderschrijft de onderkende problemen. In 2009 verklaarde de tweede man van de FIFA, secretaris generaal Jérôme Valcke dat het huidige systeem van toezicht op de spelersmakelaars niet werkt (FIFA, 2009). FIFA kan alleen optreden tegen de bij de FIFA aangesloten voetbalmakelaars. De makelaars zonder licentie blijven onbereikbaar. Daarnaast zijn nationale bonden niet toegerust om malafide makelaars op te sporen en missen zij de juridische bevoegdheid om ze te vervolgen.

Valcke kondigde een grondige herziening van de regels voor voetbalmakelaars aan. De licentie zou vervallen. Iedereen die wil optreden als zaakwaarnemer bij contractonderhandelingen en transfers zou zich moeten kunnen registreren als intermediair. Een geautomatiseerd systeem zou alle transfertransacties moeten volgen. Daarmee zou volgens Valcke het accent verschuiven van toezicht op de actoren naar toezicht op de acties. De wijzigingen zouden in 2010 van kracht moeten zijn.

De plannen waren niet onomstreden. Veel landen begrepen niets van wat zij ervoeren als deregulering. De FIFA benadrukte dat de wijzigingen pasten in een poging een wereldwijde oplossing te vinden om de integriteit van het voetbal te beschermen (FIFA, 2013). Er werden FIFA-werkgroepen ingesteld die tot taak kregen een nieuw systeem te ontwikkelen dat meer transparant zou zijn, simpel in implementatie en administratie en voldoende gedragen door de verschillende partijen. In de werkgroepen waren de aangesloten associaties vertegenwoordigd, de clubs, de spelers en de competities. Opvallend is, dat spelersmakelaars niet vertegenwoordigd waren. De oorspronkelijke invoeringsdatum van 2010

werd losgelaten. Wel werd gestart met een proef met het FIFA Transfer Matching System. Deze was succesvol en vanaf oktober 2010 is het gebruik van het FIFA TMS voor alle internationale transfers verplicht.

Inmiddels hebben de werkgroepen een concept 'Regulations on Working with Intermediaries' opgesteld. Het concept zal in juni 2014 worden voorgelegd aan het FIFA Congres. Als het Congres het concept akkoord verklaart, zullen de Regulations on Working with Intermediaries in de plaats komen van de nu geldende FIFA Players' Agents Regulations. De belangrijkste bepalingen in de Regulations on Working with Intermediaries zijn:

- De werkzaamheden van intermediairs hebben betrekking op arbeidscontracten en transfers.
- Zowel clubs als spelers kunnen gebruik maken van intermediairs.
- De inhurende clubs en spelers zijn verantwoordelijk voor de activiteiten van de intermediairs.
- De associaties, zoals de UEFA, zijn verantwoordelijk voor het opzetten van een registratiesysteem voor intermediairs.
- Alle activiteiten waarbij een intermediair betrokken is, moeten worden geregistreerd.
- Alle details van transfers en arbeidsovereenkomsten moeten aan de associatie worden doorgegeven, ook de inkomsten van de intermediair. De associatie publiceert jaarlijks geaggregeerde cijfers.
- Er gelden advies-richtlijnen voor betalingen aan intermediairs. Als een speler een intermediair inhuurt is de maximum betaling aan een intermediair 3% van het bruto jaarinkomen van een speler inclusief tekengeld. Als een club een intermediair inhuurt voor het tot stand brengen van een transfer, dan is dat 3% van de transfersom.
- Bij contracten met minderjarigen is beloning voor een intermediair verboden.

De belangrijkste wijzigingen met de huidige situatie zijn:

- Iedereen kan zich registreren als intermediair. De licentie vervalt.
- Alle transacties waarbij een intermediair is betrokken worden geregistreerd.
- Er is een aanbeveling de beloning van intermediairs te maximeren.
- Spelersmakelaarscontracten zijn niet meer aan regels gebonden.

De FIFA wil de nieuwe regels per 1 april 2015 laten ingaan.

2.7 Conclusie

Het Bosman-arrest heeft het professionele voetbal ingrijpend veranderd. Sinds de zaak Bosman zijn spelers na afloop van hun contract transfervrij en is de beperking van het aantal buitenlanders per team opgeheven. Hierdoor is het aantal transfers drastisch toegenomen. Het Bosman-arrest, de liberalisering van de televisiemarkt en de ontwikkeling van de UEFA Champions League hebben bijgedragen aan de opmars van de big five voetballanden in Europa. Zowel financieel als sportief is de afstand tot de rest steeds groter geworden.

De internationale transfermarkt is een omvangrijke markt waarin veel geld omgaat. Voetbalmakelaars brengen spelers en clubs bij elkaar op de transfermarkt. Aan de top van die markt is een beperkt aantal makelaars actief. Zij behartigen de belangen van veel topspelers. Onder de top is de markt erg versnipperd. Er is sprake van monopolistische concurrentie. De markt is niet transparant en kent een aantal toetredingsbarrières, waarvan de licentieplicht voor makelaars er één is.

De FIFA onderschrijft de bevindingen van de Europese Commissie, die concludeert dat zaakwaarnemers vaak betrokken zijn bij corruptie, witwassen en misbruik van minderjarigen. Het ontbreekt de FIFA en lokale bonden aan capaciteit en bevoegdheden om malafide makelaars op te sporen. Door het accent te verschuiven van toezicht op de actoren naar toezicht op de acties hoopt FIFA meer grip te krijgen op de transfermarkt. De introductie van het FIFA TMS, waarin nu alle internationale transfers worden geregistreerd, is hier een belangrijk onderdeel van.

De FIFA is bezig met de voorbereiding van nieuwe regels die van invloed zijn kunnen zijn op de transfermarkt. De belangrijkste wijzigingen betreffen het afschaffen van de licentieplicht voor voetbalmakelaars, de aanbeveling om de beloning voor zaakwaarnemers te maximeren en de verplichting alle activiteiten waarbij een zaakwaarnemer betrokken is te registreren.

Hoofdstuk 3 Toetredingsbarrières

3.1 Inleiding

Uit hoofdstuk 2 blijkt dat de transfermarkt in het professionele voetbal een omvangrijke markt is waarin voetbalmakelaars een belangrijke rol spelen. Zij brengen clubs en spelers bij elkaar. Voetbalmakelaars moeten een licentie hebben die wordt verstrekt door de nationale voetbalbond. Om voor een licentie in aanmerking te komen moet men aan bepaalde eisen voldoen. Eén daarvan is het met goed gevolg afleggen van een examen. De FIFA wil het systeem van voetbalmakelaars gaan herzien. Een belangrijke wijziging is het afschaffen van de licentieplicht. Per 1 april 2015 kan iedereen zich vestigen als intermediair. Daarmee wordt een belangrijke toetredingsbarrière op de markt voor voetbalmakelaars weggenomen. In dit hoofdstuk wordt beschreven welke werking toetredingsbarrières hebben op markten en haar actoren. Eerst worden toetredingsdrempels beschreven vanuit de theorie. Het analysekader wat hierdoor ontstaat, kan vervolgens worden gebruikt voor de beschrijving van de praktijk. Er wordt gekeken wat de gevolgen zijn geweest van liberalisering van een drietal markten voor vrije beroepen: de taximarkt, de markt voor makelaars in onroerend goed en de markt voor het notariaat. Daarnaast wordt de markt van voetbalmakelaars vanuit hetzelfde analysekader beschreven.

3.2 Theorie

Porter (1997) beschrijft in zijn vijfkrachten model vijf factoren ('krachten') die de aantrekkelijkheid van een bedrijfstak bepalen. De gezamenlijke kracht van deze vijf krachten bepaalt het uiteindelijke winstpotentieel van een bedrijfstak⁸.

Een van de krachten is de dreiging van nieuwe toetreders op de markt. Nieuwe toetreders streven naar marktaandeel en zorgen voor extra capaciteit. Dit kan ertoe leiden dat de prijzen zullen dalen of de kosten voor de bestaande partijen op de markt omhoog gaan. In beide gevallen wordt hun winstgevendheid negatief beïnvloed. De kans dat bestaande partijen op de markt last krijgen van nieuwkomers is mede afhankelijk van de

⁸ De vijf krachten zijn de macht van leveranciers, de macht van afnemers, de mate waarin substituten verkrijgbaar zijn, de dreiging van nieuwe toetreders en de interne concurrentie van spelers op de markt.

toetredingsbarrières op de markt. Porter onderscheidt een aantal mogelijke barrières:

- Schaalvoordelen. Nieuwkomers zullen op kleinere schaal beginnen tegen relatief hogere kosten.
- Productverschillen. Bestaande marktpartijen hebben al naam en faam opgebouwd, nieuwkomers moeten die plek op de markt nog veroveren.
- Benodigd kapitaal. Dit kan een hoge drempel zijn voor nieuwkomers om in te stappen.
- Overstapkosten. Klanten van bestaande marktpartijen moeten hoge kosten maken om te switchen naar een andere aanbieder waardoor nieuwkomers minder aantrekkelijk zijn.
- Toegang tot distributiekkanalen. Bestaande aanbieders hebben lopende contracten met de meest logische distributiekkanalen. Nieuwkomers hebben moeite om daar tussen te komen.
- Absolute kostenvoordelen. Bestaande partijen hebben al een 'learning curve' doorgemaakt waardoor ze gebruik kunnen maken van productontwerpen, sjablonen, verzamelde data en overige ervaringsvoordelen.
- Regulering. Voor de toetreding tot de markt gelden restricties zoals vergunningen of licenties.

Toetredingsbarrières staan, volgens de opvatting van klassieke economen, een optimale werking van de markt in de weg. Volgens hen werkt een markt optimaal als er geen belemmeringen zijn om toe- en uit te treden, er veel vragers en aanbieders zijn en geen van hen in staat is de prijs te beïnvloeden door vraag of aanbod aan te passen, de producten volledig inwisselbaar zijn en de prijzen transparant zijn. In dat geval spreekt men van een perfecte markt (Dietz, 2004).

De klassieke economen gingen er vanuit dat een perfecte markt uiteindelijk leidt tot optimale welvaart (Screpanti & Zamagni, 2005). In praktijk komt een perfecte markt vrijwel niet voor. Bij een imperfecte markt spreekt men ook wel van marktfalen.

Marktfalen kan veroorzaakt worden doordat bepaalde partijen op een markt dermate dominant zijn, dat zij marktmacht verwerven. Om consumenten in bescherming te nemen tegen (al te grote) marktmacht van aanbieders worden markten gereguleerd. De overheid, of in geval van zelfregulering de branche zelf, stelt dan eisen aan kwaliteit of prijsvorming.

Stigler (1971) kwam tot het inzicht dat regulering van een sector vaak een tegengesteld resultaat oplevert. Bestaande aanbieders op de markt zijn vaak in staat om effectief te lobbyen en zo invloed uit te oefenen op wet- en regelgeving. Hij ontdekte dat in plaats van bescherming van consumenten juist de belangen van bestaande aanbieders beschermd werden. Zij bleken effectief te zijn in het opwerpen van (nieuwe) toetredingsbarrières voor nieuwkomers. Was dat eenmaal geregeld, dan volgde later een lobby voor prijsregulering.

Akerlof (1970) belichtte een andere oorzaak van marktfalen, die van de informatieasymmetrie. Hiervan is sprake als de verkoper meer weet over het product dan de koper. Is er in een markt onzekerheid over de kwaliteit van het product, zoals bij tweedehands auto's, dan is een koper hooguit bereid om een gemiddelde prijs voor een product te betalen. Aanbieders van kwaliteitsproducten krijgen dan te weinig voor hun goederen en trekken zich uit de markt terug. Hierdoor daalt de kwaliteit van de markt in zijn geheel en ontstaat een vicieuze cirkel. Hij zag een oplossing voor dit probleem in de vorm van kwaliteitskeurmerken of beoordeling door onafhankelijke derden.

Mason ontwikkelde een theoretisch model waarmee hij de werking van werkelijk bestaande markten kon verklaren (Hulleman & Marijs, 2010). In het door hem ontwikkelde SGR-model bepaalt de marktstructuur het gedrag van de spelers op de markt. Het resultaat is weer afhankelijk van het gedrag. Toegangsbarrières zag hij als onderdeel van de marktstructuur, evenals de concentratiegraad (het aantal vragers en aanbieders op de markt), de aard en mate van productdifferentiatie en de mate van transparantie.

Figuur 8. SGR-model. Bron: Hulleman & Marijs (2010)

Wijzigingen in één van de structuurelementen kan van invloed zijn op de overige structuurelementen. De totale marktstructuur bepaalt het gedrag (prijsbeleid, productbeleid en strategisch gedrag) en uiteindelijk resultaat van de markt (allocatie van de middelen, prijsniveau, winstniveau en innovatie).

Bij de beschrijving van de praktijkvoorbeelden in 3.3 zal worden gerefereerd aan de structuurelementen uit het SGR-model.

3.3 Praktijk

3.3.1 Het stimuleren van marktwerking

Het economisch beleid in Nederland is vanaf het begin van de jaren negentig sterk gericht op het stimuleren van de marktwerking (Blees, e.a., 2005). De gedachte hierachter was, dat meer concurrentie op een markt leidt tot lagere prijzen en/of hogere kwaliteit. Bovendien zou een verhoogde concurrentie leiden tot nieuwe innovaties. Onder het motto 'meer markt, minder regels, betere wetten' werd de operatie Marktbewerking, Deregulering en Wetgevingskwaliteit (MDW) ingezet. In het kader van MDW werden verschillende projecten gestart die tot doel hadden de administratieve verplichtingen te verminderen, de transparantie op de markt te vergroten, de wetgeving te verbeteren en toetredingsdrempels te verlagen. Dit gebeurde ondermeer voor de detailhandel, de taximarkt, de benzinemarkt en in de vrije beroepen.

3.3.2 De taximarkt

Maatregel

Tot het jaar 2000 had een taxiondernemer een vergunning nodig om zijn beroep uit te oefenen. Per gebied of stad werd een beperkt aantal vergunningen afgegeven. Dit vormde een toetredingsbarrière voor de taximarkt. In de Porter-indeling behoort de taxivergunning tot de toetredingsbarrière Regulering. Met het afschaffen van de vergunningsplicht, zo was de verwachting, zou het aanbod van taxi's stijgen. De toegenomen concurrentie zou voor de consument leiden tot betere service en lagere prijzen.

Marktstructuur

Uit onderzoek van Poort e.a. (2005) is af te leiden hoe de marktstructuurelementen na de afschaffing van de vergunningsplicht zijn.

Toegangsbarrières

De Reguleringbarrière (vergunningsplicht) is vervallen, er zijn geen nieuwe barrières bijgekomen. Meer dan een auto en een rijbewijs zijn niet nodig om een taxibedrijf te starten. Een auto is bovendien gemakkelijk voor

andere doeleinden te gebruiken, waardoor de kosten van uittreding ook bijzonder laag zijn.

Concentratiegraad

Er zijn veel aanbieders en veel vragers op de markt. Desondanks is er sprake van marktmacht. Marktmacht stelt aanbieders in staat een hogere prijs te berekenen. Een klant die een taxi op straat aanhoudt, heeft de keuze uit één. Hij kan kiezen met de taxi mee te gaan, of niet meegaan. Een andere keuze is er niet. Datzelfde geldt voor taxi's in de rij op de taxistandplaats. Hier geldt het *first in first out* systeem. Officieel was dit systeem losgelaten bij de liberalisering en kon de klant elke taxi uit de rij kiezen die hij wilde, maar in praktijk kwam daar niets van terecht.

Productdifferentiatie

Op de markt voor het straattaxivervoer is nauwelijks sprake van productdifferentiatie. Alle taxi's brengen klanten van A naar B. Het onderscheid zit in het uiterlijk en de grootte van de taxi.

Transparantie

De taximarkt is niet transparant. Een rit met een taxi is een ervaringsgoed. De kwaliteit ervan is pas tijdens of na afloop van de rit vast te stellen. Aspecten als hoffelijkheid van de chauffeur, zijn rijgedrag, routekennis en betrouwbaarheid (heeft hij de kortste route genomen?) zijn hierbij de criteria. Reputatie speelt voor de individuele taxichauffeur geen grote rol. De kans dat een taxigebruiker een tweede keer in de taxi komt, is klein, zeker in de grote steden.

Effecten

Uit onderzoek in opdracht van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat (KPMG BEA/TNS NIPO Consult, 2004) bleek, dat:

- Er sprake was van veel toetreding, met name van kleine taxibedrijven en zelfstandigen. Het aantal taxibedrijven was met 50% toegenomen;
- Ondanks die toetreding de prijzen meer waren gestegen dan het inflatieniveau⁹;
- Het aantal taxiriten was gedaald;

⁹ Dit gold niet voor de markt van het contractvervoer (zieken, gehandicapten, scholieren). Hier was juist een significante daling waarneembaar.

- Het kwaliteitsoordeel van gebruikers van taxi's constant was gebleven. Het kwaliteitsoordeel van niet-gebruikers was veel negatiever geworden.

De toegenomen concurrentie onder taxichauffeurs leidde met name in de grote steden tot grote onderlinge spanningen. Chauffeurs die voorheen voor veel geld ondershands een vergunning hadden gekocht, konden niet verkroppen dat nieuwkomers werden toegelaten. Intimidatie en vechtpartijen waren het gevolg. Chauffeurs reden elkaar regelmatig klem en pikten elkaars klanten af. In de media werd gesproken van een taxioorlog (Volkskrant, 2000).

Poort e.a.(2005) kwamen tot de conclusie dat de marktmacht en informatieasymmetrie door taxichauffeurs straffeloos konden worden uitgebuit. De taxibranche als geheel mag dan gebaat zijn bij een door de klant gepercipieerde goede prijs-kwaliteitsverhouding, voor de individuele chauffeur leidt dat niet tot extra omzet. De verleiding om maximaal aan zo'n klant te verdienen is daardoor erg groot.

3.3.3 De markt voor makelaars in onroerend goed

Maatregel

Makelaar in onroerend goed was tot 1 maart 2001 een beschermde titel. Makelaars werden beëdigd door de Arrondissementsrechtbank. De voorwaarden die werden gesteld aan opleiding, vakbekwaamheid en onafhankelijkheid van de makelaars vormden een belangrijke toetredingsbarrière (Regulering in de Porter-indeling). Vanaf 1 maart 2001 kan iedereen die over de juiste opleiding beschikt, zich vrij vestigen als makelaar in onroerend goed.

Marktstructuur

Toegangsbarrières

Bij het opheffen van de beëdiging van makelaars, verving een licentiesysteem de opleidingseisen van de overheid. De branche bepaalde zelf de eisen die aan de opleiding gesteld werden. Omdat de brancheverenigingen het niet eens konden worden, zijn er twee licentiesystemen in gebruik, die van de Nederlandse Vereniging voor Makelaars (NVM) en die van de concurrerende organisatie VBO. De opleidingseisen vormen een hoge drempel. Uit onderzoek in opdracht van de Nederlandse Mededingingsautoriteit blijkt dat bijna de helft van de makelaars het (zeer) moeilijk vindt om lid te worden van de NVM (Blauw

Research, 2011). Aansluiting bij een brancheorganisatie is niet verplicht. De NVM is veruit de grootste branchevereniging. Ongeveer 75% van de makelaars is lid van de NVM.

Daarnaast was er de opkomst van internet. De huizensite Funda, waarvan de NVM grootaandeelhouder is, geldt nu als hét belangrijkste informatiekanaal voor woningzoekenden. Ruim 90% van de huizenkopers bezoekt een huizensite in de oriëntatiefase bij aankoop van een woning. Voor woningverkopers is plaatsing op Funda de meest favoriete vorm van promotie. Toegang tot Funda was tot 2007 voorbehouden aan leden van de NVM (Kerste e.a., 2012). De site was in 2001 opgericht en slaagde er in om, ondanks bezwaren van andere makelaars en een aantal rechtszaken, de deur dicht te houden. Op de site werd alleen het aanbod van NVM makelaars getoond. In 2007 kwam er een nieuwe concurrent, Jaap.nl die het aanbod van alle makelaars toonde, ook die van de NVM makelaars. Funda probeerde dit te verhinderen, maar werd dit keer door de rechter in het ongelijk gesteld. In korte tijd verloor Funda marktaandeel hetgeen de site dwong om voortaan, tegen betaling, ook het aanbod van andere makelaars op te nemen. Overigens is nog steeds sprake van een ongelijke behandeling. De site toont altijd eerst het aanbod van NVM makelaars, ongeacht de ingegeven zoekterm, daarna pas het aanbod van derden. Ook zijn de tarieven die Funda in rekening brengt voor NVM makelaars veel gunstiger.

Concentratiegraad

Woningmakelaardij is een regionale of zelfs lokale activiteit (Kerste, e.a., 2012). Op nationaal niveau is de markt sterk gefragmenteerd. Diensten worden aangeboden door een veelheid van kleine lokale spelers, die landelijk gezien allemaal een verwaarloosbaar marktaandeel hebben. Hoewel er lokaal sprake kan zijn van dominante partijen, zijn ook lokale markten veelal gefragmenteerd. De vraag op de markt hangt samen met de ontwikkelingen op de woningmarkt. Sinds 2008 is die, onder invloed van de economische crisis, sterk gedaald.

Productdifferentiatie

Hoewel er op lokaal niveau sprake kan zijn van enige specialisatie, werd dit door de onderzoekers geen factor van betekenis geacht (Blees, e.a., 2005).

Transparantie

De markt is transparant. Consumenten hebben, onder meer via de site makelaarstarieven.com een goed inzicht in het aanbod en de tarieven van makelaarsdiensten.

Effecten

Onderzoekers die in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken (Blees, e.a., 2005) de effecten van de liberalisering van de markt voor makelaar in onroerend goed onder de loep namen, kwamen tot de conclusie dat:

- Er nauwelijks verschil was opgetreden in het aantal makelaars;
- De tarieven voor makelaars vrijwel gelijk waren gebleven¹⁰;
- Er geen verschil was in de waardering voor de makelaar.

De Regulering barrières bleken deels gehandhaafd. De beschermende titel was opgeheven, maar de opleidingseisen zijn gebleven. In de Porter-indeling is er daarnaast sprake van Productverschillen. Het lidmaatschap van de NVM is een belangrijke toetredingsbarrière geworden: “Niet-NVM-makelaars kunnen minder goed concurreren met NVM-makelaars door de voorkeursbehandeling van NVM-makelaars op Funda” (Nederlandse Mededingingsautoriteit, 2012).

3.3.4 De markt voor het notariaat

Maatregel

In 1999 trad de Wet op het notarisambt in werking. Deze wet zorgde voor een geleidelijke overgang naar vrije tarieven en afschaffing van het standplaatsenbeleid. Iedere kandidaat-notaris met voldoende ervaring en een goed businessplan mag zich vestigen als notaris.

De nieuwe wet was bedoeld om de marktwerking te bevorderen. Men verwachtte dat door de maatregelen de concurrentie zou toenemen waardoor tarieven omlaag zouden gaan. Notarissen zouden gedwongen worden tot efficiënter werken en meer innovatie.

Marktstructuur

Toegangsbarrières

Notaris is een bijzonder beroep. Notarissen worden als ambtenaar aangesteld door de Minister van Justitie (Baarsma & Janssen, 2009). De

¹⁰ Transacties op de zakelijke markt (kantoren en bedrijfsterreinen) worden hier buiten beschouwing gelaten.

notaris wordt echter niet betaald door de overheid, maar door de klanten waarvoor hij diensten verricht. Daarom is in de wet vastgelegd dat de notaris ambtenaar en ondernemer tegelijk is. Voor veel van de diensten die de notaris levert, heeft de afnemer ervan geen keuze: in de wet staat dat akten door de notaris moeten worden opgesteld. Dit noemt men het domeinmonopolie van de notaris. Tegenover het domeinmonopolie staat de ministerieplicht, hetgeen inhoudt dat de notaris verplicht is alle akten die onder het domeinmonopolie vallen, ook daadwerkelijk te leveren.

Tot aan 1999 was er een strikt benoemings- en standplaatsenbeleid (Blees e.a., 2005) dat er voor zorgde dat het aantal notarissen per arrondissement werd gelimiteerd. Nieuwe notarissen konden alleen toetreden als een zittende notaris het ambt verliet. Ook was het notarissen niet toegestaan werkzaamheden buiten zijn eigen regio te verrichten.

De kwaliteit van het notariaat werd gereguleerd door de wettelijke vastlegging van de opleidingseisen. Notarissen moeten Meester in de rechten zijn en daarna een stageperiode afleggen als kandidaat-notaris. De markt voor notarissen werd gezien als een markt met zeer hoge toetredingsbarrières (Regulering). Met het loslaten van het strikte benoemingsbeleid werd er een toetredingsbarrière weggehaald, maar de opleidingseisen bleven zwaar¹¹, de ministerieplicht en het verplicht ondernemerschap werden gehandhaafd (Knapen, 2005).

Concentratiegraad

Notarissen krijgen bij aanstelling een arrondissement toegewezen. Het verrichten van diensten buiten het eigen arrondissement is alleen toegestaan als het een incidenteel karakter heeft. Hierdoor, en gezien het beperkt aantal toetreders op de markt, blijft het aantal notarissen per gebied laag. In feite is er sprake van een oligopolie.

Productdifferentiatie

De ministerieplicht maakt dat notarissen zich niet kunnen specialiseren. Zij bieden een homogeen goed aan.

Transparantie

De tarieven op de markt voor notarisdiensten zijn transparant. Door de meeste gebruikers van notarisdiensten is de kwaliteit ervan niet goed te

¹¹ De wettelijke stageperiode voor kandidaat-notarissen werd zelfs verlengd van drie naar zes jaar.

beoordelen. De kennis van cliënten schiet daarvoor tekort. Notarisdiensten worden daarom gezien als een vertrouwensgoed.

Effecten

Toen in 2005 de balans werd opgemaakt (Nahuis & Noailly, 2005), bleek, dat

- Er was nauwelijks verschil was opgetreden in het aantal notarissen;
- De tarieven voor notarisdiensten vrijwel gelijk waren gebleven¹²;
- Zowel de objectieve als de subjectieve kwaliteit van de notarisdiensten omlaag was gegaan. De objectieve kwaliteit bleek uit het toegenomen aantal correcties dat nodig was in akten die bij het Kadaster zijn geregistreerd. Met subjectieve kwaliteit wordt het oordeel van cliënten over de dienstverlening van de notaris bedoeld. Dit oordeel bleek minder positief te zijn.

Baarsma en Jansen (2009) kwamen tot de conclusie dat de Wet op het notarisambt de Regulering toetredingsdrempels niet had weten te slechten, waardoor er weinig dynamiek op de markt was ontstaan.

3.4 De markt voor voetbalmakelaars

Toegangsbarrières

De licentieplicht voor voetbalmakelaars is een formele toetredingsdrempel, Regulering volgens de Porter-indeling. Een licentie wordt verleend door de nationale voetbalbond nadat een makelaar met goed gevolg een examen heeft afgelegd waarin nationale en internationale regels met betrekking tot transfers en contracten zijn getoetst. Daarnaast moet de zaakwaarnemer beschikken over een beroepsaansprakelijkheidsverzekering en zich registreren als voetbalmakelaar.

Vooraf spelers in de top kiezen vaak voor een bepaalde zaakwaarnemer omdat hij een goede reputatie geniet en beschikt over de juiste contacten bij relevante clubs. Dit kan gezien worden als een toetredingsbarrière voor nieuwkomers, een vorm van Productverschillen volgens de Porter-indeling.

¹² Wel was er verschuiving tussen de verschillende praktijken opgetreden. De tarieven voor de familiepraktijk waren gestegen, die voor de onroerend goedpraktijk en de ondernemingspraktijk gedaald.

Concentratiegraad

In de top van de markt is een beperkt aantal grote makelaarskantoren actief. Deze grote makelaars hebben veel invloed op clubs en spelers. Zij zijn het die vooral de topspelers onderbrengen bij de grote clubs. Daaronder is een groot aantal kleine kantoren actief, veel eenlingen. Zij bedienen met name de onderkant van de spelersmarkt.

Productdifferentiatie

Er is sprake van productdifferentiatie. Bepaalde makelaars hebben goede contacten in bepaalde landen en/of bij bepaalde clubs. In de top van markt vinden veel internationale transfers plaats, aan de onderkant van de markt vrijwel niet.

Transparantie

De markt is niet transparant. Clubs geven al weinig inzicht in transferprijzen en voorwaarden, maar zijn nog terughoudender met informatie over de betalingen die aan makelaars worden gedaan.

3.5 Conclusie

De marktstructuur is van invloed op het gedrag van de spelers op de markt. Het gedrag van de marktspelers bepaalt het uiteindelijke resultaat op een markt. Toegangsbarrières zijn onderdeel van de marktstructuur, evenals de concentratiegraad (het aantal vragers en aanbieders op de markt), de aard en mate van productdifferentiatie en de mate van transparantie. Volgens de

economische theorie staan toetredingsbarrières een optimale werking van de markt in de weg. Het weghalen van barrières zorgt voor meer marktdynamiek. De concurrentie neemt toe waardoor prijzen dalen.

Nieuwe toetreders brengen bovendien innovatie.

In praktijk blijken de effecten van marktwerking soms tegen te vallen. Het afschaffen van de vergunningplicht leidde tot grote toestroom van nieuwkomers op de taximarkt. Op het eerste gezicht leek de taximarkt met veel vragers en aanbieders en zeer lage toe- en uittredingsdrempels, een perfecte markt. Bij nader onderzoek bleek er toch sprake te zijn van marktmacht en informatieasymmetrie die door taxichauffeurs straffeloos kunnen worden uitgebuit.

Het opheffen van de beschermde titel van makelaar in de huizenmarkt heeft nauwelijks effecten gehad. Dit komt omdat de dominante spelers op

de markt erin zijn geslaagd de voormalige toetredingsbarrière te vervangen door nieuwe drempels.

In de markt voor het notariaat had de vrijere vestiging en het loslaten van de vaste tarieven evenmin veel effect. Andere toetredingsbarrières bleken in stand gebleven of zelfs te zijn verzwaaard.

Hoofdstuk 4. Toekomstscenario's

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 3 is de werking van toetredingsbarrières in theorie en praktijk beschreven. Toetredingsbarrières zijn onderdeel van de structuur van een markt. De specifieke marktomstandigheden en het gedrag van de actoren op die markt zijn bepalend voor de gevolgen van het wegnemen van toetredingsbarrières. Eenzelfde type maatregel kan in verschillende markten een ander effect hebben.

Het voorgenomen besluit van de FIFA om de licentieplicht voor voetbalmakelaars af te schaffen kan gezien worden als het wegnemen van een toetredingsbarrière. De vraag is hoe de markt van spelersmakelaars hierdoor wordt beïnvloed.

Om hier antwoord op te kunnen geven, wordt in dit hoofdstuk een viertal scenario's beschreven. Scenario's zijn een manier om mogelijke beelden van de toekomst te creëren. Door onzekere factoren te benoemen, die een grote impact op de branche kunnen hebben, ontstaan verschillende scenario's die werkelijkheid zouden kunnen worden. Op basis van toekomstscenario's kunnen actoren op de markt zich voorbereiden op de toekomst. Zij zijn beter in staat toekomstige marktsituaties te herkennen en zich daar op aan te passen.

Eerst worden de drijvende krachten beschreven die leiden tot de vier scenario's. Daarna worden de scenario's beschreven en wordt aangegeven wat de gevolgen per scenario zijn voor clubs en spelers.

4.2 Drijvende krachten

In hoofdstuk 3 is gebleken dat een belangrijke factor voor het al dan niet ontstaan van dynamiek op een markt, het aantal nieuwe toetreders is. Op dit moment wordt het aantal toetreders op de markt voor voetbalmakelaars beperkt door de licentieplicht. Het is mogelijk, dat als de licentieplicht wegvalt, dit tot gevolg heeft dat er veel nieuwe toetreders komen. Iedereen kan zich registreren en daarmee de markt voor voetbalmakelaars betreden. Daar staat tegenover dat in de huidige markt niet alle (internationale) transfers door gelicentieerde voetbalmakelaars worden afgehandeld. Doordat de FIFA-reglementen ook toestaan dat een naast familielid of een beëdigd advocaat als zaakwaarnemer kan optreden, wordt de toetredingsbarrière in praktijk via 'deze sluiproutes' al ontweken. Het zou dus ook goed mogelijk kunnen zijn, dat het wegvallen van de licentieplicht tot effect heeft dat de niet-gelicentieerde makelaars die op de

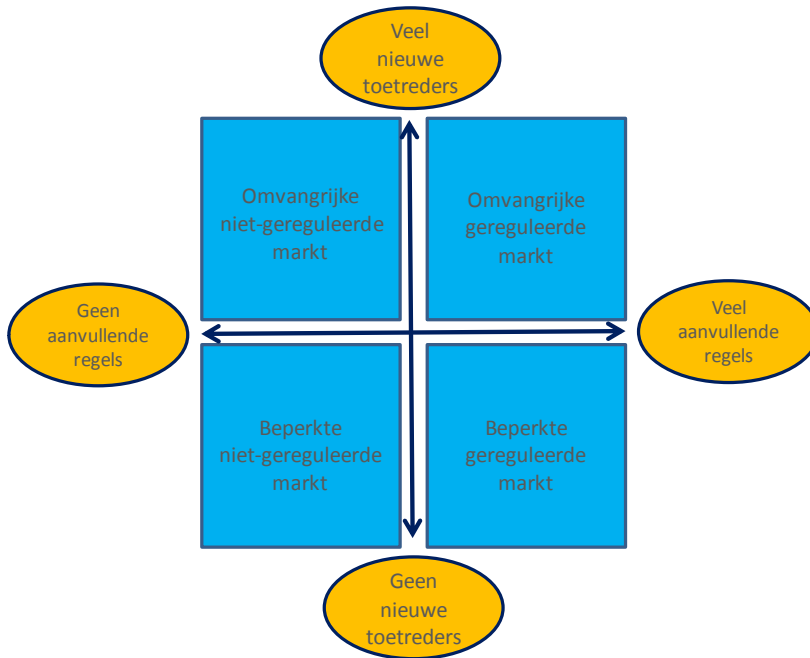
markt actief zijn, nu geen gebruik meer behoeven te maken van de sluiproutes en dat het aantal echt nieuwe toetreders beperkt is. Een andere factor, zo blijkt uit hoofdstuk 3, die bepalend is voor marktdynamiek, is de mate waarin marktpartijen moeten voldoen aan formele eisen. Dat kunnen wettelijke bepalingen zijn, of, in het geval van zelfregulering, door de branche opgelegde verplichtingen. Het afschaffen van de licentieplicht staat niet op zichzelf. Het past in het streven van de voetbalautoriteiten om meer grip te krijgen op de transfermarkt. De voorgenomen wijzingen van het transfersysteem kennen een lange voorgeschiedenis. Reeds in 2009 kondigde de FIFA een ingrijpende wijziging van de reglementen aan. Het nu voorliggende concept 'Regulations on Working with Intermediaries' is een compromis dat tot stand is gekomen met input vanuit de aangesloten associaties, de clubs, de spelers en de competities. Dit zou het eindpunt kunnen zijn van een lang traject, met andere woorden, meer regulering is niet te verwachten. Het is ook mogelijk, dat er juist wel meer regulering volgt. FIFA secretaris- generaal Jérôme Valcke heeft in dat kader meermalen benadrukt dat het uiteindelijk doel is te komen tot "een standvastige globale oplossing om de integriteit van het voetbal te bewaren" (FIFA, 2013).

Het aantal nieuwe toetreders en het al dan niet ontstaan van aanvullende regels kunnen gezien worden als drijvende krachten. Drijvende krachten zijn die krachten waarvan:

- Onzeker is welke waarde zij in de toekomst gaan aannemen en;
- Waarvan een grote impact op de markt uitgaat.

4.3 Scenario's voor de ontwikkeling van de markt van zaakwaarnemers

Op basis van de uitersten van de drijvende krachten kan een viertal scenario's voor de markt van voetbalmakelaars worden geschetst zoals in figuur 9 is weergegeven.

Figuur 9. Scenariomatrix. Eigen ontwerp

De afzonderlijke scenario's worden hieronder beschreven.

4.3.1 Beperkte niet-gereguleerde markt

In deze situatie komen er geen nieuwe toetreders op de markt. Er komen geen aanvullende regels.

Toegangsbarrières

De licentieplicht komt te vervallen. Relatie en reputatie blijven bestaan als vorm van Productverschillen. Er worden geen nieuwe toetredingsdrempels gecreëerd.

Concentratiegraad

De rol van de advocaat verdwijnt. De makelaars zonder licentie die nu actief zijn op de markt zullen deze sluiproute niet meer nodig hebben om legaal op te treden als zaakwaarnemer. Zij kunnen zich inschrijven als intermediair en zijn daarmee gerechtigd om spelers te vertegenwoordigen.

In de top van de markt blijft een beperkt aantal grote makelaarskantoren actief, daaronder blijft de markt versnipperd.

Productdifferentiatie

Er blijft sprake van productdifferentiatie. Bepaalde makelaars hebben goede contacten in bepaalde landen en/of bij bepaalde clubs. In de top van markt vinden veel internationale transfers plaats, aan de onderkant van de markt vrijwel niet.

Transparantie

De markt blijft niet transparant. Clubs geven weinig inzicht in de betalingen die aan makelaars worden gedaan.

De FIFA-maatregelen hebben geen invloed op de Nederlandse wetgeving. De WAADI blijft dus bestaan en daarmee zal de club de kosten van de makelaar blijven betalen.

In dit scenario zijn er voor clubs en spelers nauwelijks gevolgen te verwachten. Iedereen die nu op de markt actief is, gelicentieerde makelaars en overigen, worden voortaan intermediair genoemd. Verder zijn er geen consequenties. We kunnen daarom spreken van een *Sur place* scenario.

4.3.2 Omvangrijke niet-gereguleerde markt

In deze situatie komen er veel nieuwe toetreders op de markt. Er komen geen aanvullende regels.

Toegangsbarrières

De licentieplicht komt te vervallen. De nieuwkomers op de markt kunnen zonder al te veel beperkingen aan de slag, een opleiding en diploma zijn niet langer vereist.

Relatie en reputatie blijven belangrijke toegangsbarrières. Er worden geen nieuwe toetredingsdrempels gecreëerd.

Concentratiegraad

De nieuwkomers beschikken (nog) niet over de reputatie en relaties die nodig zijn om in de top van de markt actief te kunnen zijn. Instroom zal zich derhalve voornamelijk voordoen aan de onderkant van de markt. Aan de bovenkant van de markt blijft een beperkt aantal makelaars actief.

Productdifferentiatie

De huidige productdifferentiatie blijft bestaan.

Transparantie

Het blijft een niet transparante markt.

Veel voetballers hebben zelf te weinig kennis om te beoordelen of een zaakwaarnemer de juiste contracten heeft opgesteld. Een deel van de diensten van een zaakwaarnemer heeft daarom het karakter van een vertrouwensgoed.

In de omvangrijke niet-gereguleerde markt zijn er gevolgen voor clubs en spelers. Met name de onderkant van de markt kan overstroomd worden met gelukszoekers, mensen die snel rijk denken te worden van die ene droomtransfer. Dat kan de volgende gevolgen hebben:

- Meer (juridische) conflicten. De kwaliteit van de makelaars gaat achteruit. Er wordt niet meer getoetst of de makelaar wel over de juiste kennis beschikt. Spelers of clubs die in zee gaan met een ondeskundige makelaar, lopen het risico daar later, bijvoorbeeld bij doorverkoop van een speler naar een andere club, de nadelen van te ondervinden hetgeen kan leiden tot een toename van (juridische) conflicten.
- Geen bescherming tegen wurgcontracten. In de FIFA Regulations on Working with Intermediaries is niets opgenomen over de spelersmakelaarscontracten. Nu hebben die een looptijd van maximaal twee jaar, van automatische verlenging is geen sprake. Straks staat het intermediairs vrij een contract af te sluiten met spelers voor onbepaalde tijd. Dit kan leiden tot de situatie dat spelers ongewenst aan een makelaar 'vast blijven zitten'.
- Toename ronselen jeugdspelers. Buiten de EU-landen vinden nu reeds ronselpraktijken van malafide voetbalmakelaars onder jeugdspelers plaats. Als straks het toezicht op de makelaars verdwijnt, kan dit verder toenemen.
- Meer claims tegen clubs. Er is een kans, dat er bij transfers zaakwaarnemers opduiken die claimen een contract te hebben met de betreffende speler. Voor clubs is niet altijd duidelijk of zij zaken doen met de juiste zaakwaarnemer.
- Meer conflicten tussen spelers en clubs. Makelaars verdienen aan transfers. Makelaars die snel rijk willen worden, zien hierin een mogelijkheid hun verdiensten te vergroten en zullen hun spelers aanmoedigen naar een andere club te vertrekken. Desnoods door aan te sturen op een conflict.

Gezien de gevolgen, kan dit scenario worden getypeerd als het Chaos scenario.

4.3.3 Omvangrijke gereguleerde markt

In dit scenario komen er veel nieuwe toetreders op de markt. Er komen veel extra regels.

Toegangsbarrières

De licentieplicht vervalt. Relatie en reputatie blijven belangrijke toegangsbarrières.

Daarnaast komen er nieuwe toegangsdrempels die het gevolg zijn van de extra regulering.

Extra regulering kan komen vanuit de branche of kan worden opgelegd door de FIFA. Zelfregulering door de branche kan ontstaan omdat de huidige zaakwaarnemers zich willen beschermen tegen nieuwkomers op de markt of willen voorkomen dat de FIFA met aanvullende maatregelen komt. Zo zou er een startkwalificatie kunnen gelden, vergelijkbaar met het huidig examen. Ook kunnen er eisen zijn met betrekking tot permanente educatie, transparantie, het uitsluiten van dual agency¹³ en de duur en inhoud van spelersmakelaarscontracten. Onderdeel van de regulering zou een internationaal tribunaal kunnen zijn, waar conflicten tussen clubs en makelaars of tussen makelaars onderling, worden voorgelegd. Daarnaast moet er een goed werkend sanctiesysteem zijn om degenen die zich niet aan de regels houden te kunnen straffen.

Regulering kost geld. Het is denkbaar dat de FIFA en de makelaars daarom de handen ineenslaan om tot goede regulering te komen. Pro Agent is de Nederlandse vereniging van voetbalmakelaars, de European Football Agents Associations is de overkoepelende Europese organisatie. Hierin zijn de gelicentieerde makelaars verenigd.

De extra regels zouden ook eenzijdig door de FIFA kunnen worden opgelegd.

Concentratiegraad

De nieuwe aanbieders op de markt voldoen aan de vereiste startkwalificatie en aanvullende regels. Aangezien zij (nog) niet beschikken over de juiste reputatie en relaties, zullen zij met name aan de onderkant van de markt actief zijn. Aan de bovenkant van de markt blijft een beperkt aantal makelaars actief.

¹³ Dual agency houdt in dat makelaars tegelijkertijd de belangen behartigen voor zowel de club als de speler. In de huidige FIFA regels is dat uitgesloten, volgens de voorgenomen nieuwe regels is dat toegestaan.

Productdifferentiatie

De huidige productdifferentiatie blijft bestaan.

Transparantie

Het ligt voor de hand dat de aanvullende regels juist betrekking hebben op transparantie, zeker als de extra regels afkomstig zijn van de FIFA. In haar strijd tegen dubieuze geldstromen, zal de FIFA regels opstellen die meer inzicht geven in geldstromen en betalingen aan makelaars. Zo is het denkbaar, dat alle betalingen aan makelaars openbaar worden gemaakt en dat bewijzen van de betalingen in het FIFA TMS moeten worden bijgevoegd.

In de omvangrijke gereguleerde markt krijgen zaakwaarnemers te maken met aanvullende regels.

Voor clubs en spelers kunnen daarvan de consequenties zijn:

- Meer administratieve verplichtingen voor clubs. Aanvullende eisen op het gebied van transparantie zullen bij de afhandeling van transfers leiden tot meer administratie.
- Minder keuzevrijheid voor spelers. Nu kunnen spelers zich nog laten bijstaan door verwanten. Voor hen geldt geen licentieplicht. Een eventueel keurmerk voor intermediairs zal ook gaan gelden voor verwanten.
- Betere bescherming tegen malafide makelaars. De aanvullende regels zullen voorzien in een internationaal tribunaal waaraan conflicten kunnen worden voorgelegd en een sanctiesysteem voor wie zich niet aan de regels houdt. Daarmee komt er een betere bescherming voor zowel clubs als spelers.

Dit scenario kan worden omschreven als Regulering.

4.3.4 Beperkte gereguleerde markt

Er komen geen nieuwe toetreders op de markt. Er zijn veel aanvullende regels.

Toegangsbarrières

De licentieplicht vervalt. Relatie en reputatie blijven belangrijke toegangsbarrières.

Daarnaast vormen de aanvullende regels, opgelegd door de branche zelf of door de FIFA, een grote toetredingsdrempel, Regulering in de Porter-indeling.

Concentratiegraad

De aanvullende regels vormen een zodanige barrière, dat er weinig tot geen nieuwe toetreders zijn. Ten opzichte van de huidige situatie, waarin naast gelicentieerde makelaars ook verwanten en advocaten op de markt actief zijn, kan er zelfs sprake zijn van een afname van het aantal aanbieders. Aan de bovenkant van de markt blijven reputatie en relaties er voor zorgen dat daar een beperkt aantal makelaars actief is.

Productdifferentiatie

De huidige productdifferentiatie blijft bestaan.

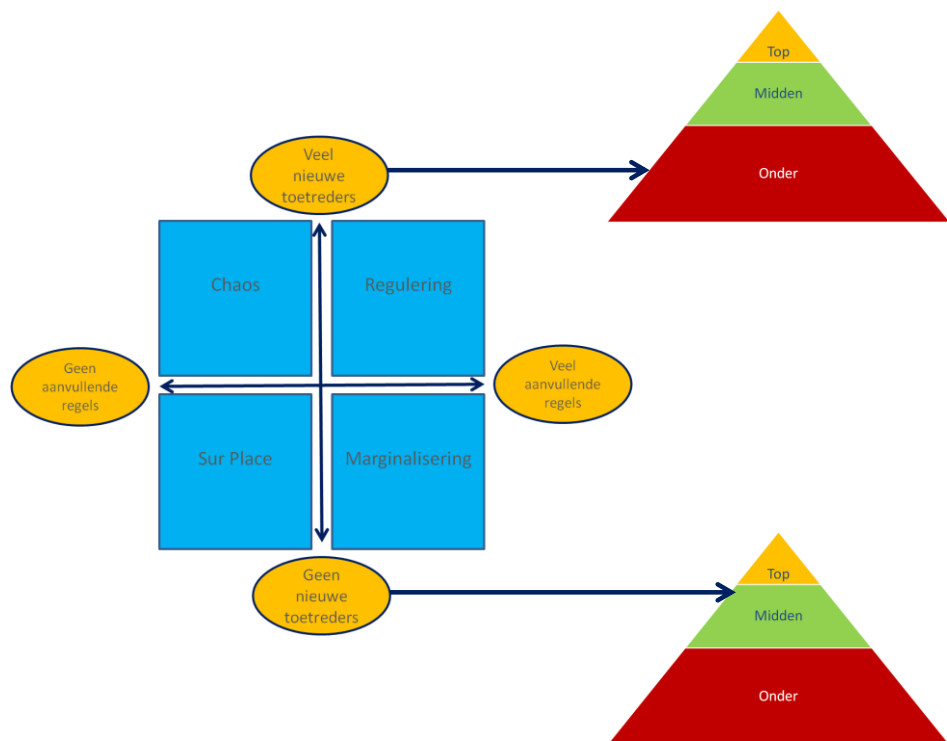
Transparantie

Het ligt voor de hand dat de aanvullende regels juist betrekking hebben op transparantie. Deze zal dus toenemen.

In de beperkte gereguleerde markt zijn de consequenties voor clubs en spelers gelijk aan die in de omvangrijke gereguleerde markt, dus meer administratieve verplichtingen voor clubs, minder keuzevrijheid voor spelers en betere bescherming tegen malafide makelaars. Het verschil tussen beide scenario's is het aantal zaakwaarnemers op de markt. Omdat in de beperkte gereguleerde markt het aantal zaakwaarnemers lager is dan in de huidige situatie, wordt dit scenario Marginalisering genoemd.

4.4 Conclusie

Drijvende krachten zijn die krachten waarvan het onzeker is welke waarde zij in de toekomst gaan aannemen en waarvan een grote impact op de markt uitgaat. Het aantal nieuwe toetreders en het al dan niet ontstaan van aanvullende regels kunnen gezien worden als drijvende krachten voor de markt van zaakwaarnemers. Op grond van deze krachten kunnen vier toekomstscenario's worden beschreven. Scenario's zijn een manier om mogelijke beelden van de toekomst te creëren. Op basis van toekomstscenario's kunnen actoren op de markt zich voorbereiden op de toekomst. Zij zijn beter in staat toekomstige marktsituaties te herkennen en zich daar op aan te passen. De vier onderkende scenario's zijn: Sur place, Chaos, Regulering en Marginalisering. Omdat nieuwe toetreders op de markt met name aan de onderkant zullen opereren, zijn de scenario's Chaos en Regulering in dat deel van de markt van toepassing. In het topsegment en het middensegment kunnen de scenario's Sur place en Marginalisering voorkomen.

Figuur 10. Scenariomatrix gekoppeld aan marktsegmenten. Eigen ontwerp

Hoofdstuk 5. Toetsing toekomstscenario's aan de praktijk

5.1 Inleiding

Door toepassing van bestaande economische theorieën en inzichten is in hoofdstuk 4 van deze thesis een theoretisch model ontwikkeld. Het model beschrijft twee drijvende krachten op basis waarvan vier mogelijke toekomstscenario's ontstaan. In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe de praktijk aankijkt tegen deze toekomstscenario's.

Om meer inzicht te krijgen in de opvattingen vanuit de praktijk, zijn gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van makelaars, clubs en spelers. Daarnaast is gesproken met een hoogleraar marktwerving en mededingingseconomie.

Eerst wordt de werkwijze beschreven, waarna de uitkomsten van de gesprekken worden samengevat. Aan de hand van de uitkomsten kan vervolgens in de conclusies worden bepaald in welke mate deze van invloed zijn op het theoretisch model.

5.2 Werkwijze

In het kader van de toetsing van het theoretisch model uit hoofdstuk 4, zijn gesprekken gevoerd met:

- Barbara Baarsma; Zij is directeur van SEO Economisch Onderzoek en kroonlid van de Sociaal-Economische Raad (SER). Sinds 2009 is zij hoogleraar Marktwerving en Mededingingseconomie aan de Universiteit van Amsterdam.
- Roberto Branco Martins; Hij is directeur van Pro Agent, de belangenvereniging voor spelersmakelaars. Ook is hij general manager van de internationale overkoepelende organisatie European Football Agents Associations. Daarnaast is hij werkzaam als Universitair docent Arbeid en Sport aan de Universiteit van Amsterdam.
- Toon Gerbrands; Sinds 2002 is hij algemeen directeur bij voetbalclub AZ. Hij is een van de langstzittende directieleden in het betaald voetbal.
- John Heitinga; In zijn betaald voetbal carrière kwam hij tot nu toe uit voor Ajax, Atletico Madrid, Everton en Fullham. Hij is 87-voudig international.
- Edwin de Kruijff; Hij is technisch directeur bij FC Utrecht. Daarvoor speelde hij 14 seizoenen betaald voetbal waarin hij

uitkwam voor FC Utrecht, de Graafschap, FC Emmen, FC Groningen en BV Veendam. Ook was hij werkzaam als spelersbegeleider bij de vereniging van contractspelers, de VVCS.

- Michael Mols; Hij speelde tot zijn 38e betaald voetbal. In zijn lange carrière kwam hij uit voor Ajax (jeugd), Cambuur Leeuwarden, FC Twente, FC Utrecht, Glasgow Rangers, ADO Den Haag en Feyenoord. Hij speelde 6 keer in Oranje.

Met deze gesprekken is getracht om de mogelijke gevolgen van het afschaffen van de licentieplicht voor voetbalmakelaars vanuit verschillende perspectieven te benaderen om zo de geformuleerde toekomstscenario's aan de praktijk te kunnen toetsen. Het aantal gesprekken is beperkt, maar geeft gezien de diversiteit aan geïnterviewden en de homogeniteit aan antwoorden, een goed beeld.

De gesprekken zijn gehouden aan de hand van een vooraf opgestelde vragenlijst. Daarbij kwamen de volgende onderwerpen aan bod:

- De rol van de zaakwaarnemer;
- De betekenis van de huidige certificering;
- Contracten en transparantie.

In het tweede deel van de gesprekken is ingegaan op het voornemen van de FIFA om de licentieplicht voor zaakwaarnemers af te schaffen. De geïnterviewden zijn eerst gevraagd naar:

- De te verwachten gevolgen voor clubs;
- De te verwachten gevolgen voor spelers.

Daarna zijn de vier toekomstscenario's uit hoofdstuk 4 besproken. Het interview met mevrouw Baarsma had een enigszins afwijkend karakter. Met haar is met name gesproken over de marktstructurelementen op de markt voor zaakwaarnemers en de drijvende krachten die ten grondslag liggen aan het ontwikkelde theoretisch model.

De gesprekken hadden de vorm van een semigestructureerd interview (Silverman, 2010). De vragenlijst gold als rode draad, maar liet ruimte om aanvullende vragen te stellen tijdens het interview. De interviews duurden tussen de 30 minuten en een uur. Twee interviews zijn telefonisch afgenomen, de anderen face-to-face.

Met toestemming van de geïnterviewden zijn de gesprekken (op de telefonische interviews met John Heitinga en Edwin de Kruijff na) opgenomen en na afloop volledig uitgeschreven. De volledig uitgeschreven

interviews zijn opvraagbaar. De uitgeschreven interviews zijn aan de hand van bovenstaande onderwerpen gecodeerd in het analysesoftwareprogramma MAXQDA. In een tweede coderingsronde zijn subonderwerpen benoemd, waardoor de overeenkomsten in de verschillende interviews naar voren kwamen. Hierdoor kon bijvoorbeeld worden vastgesteld welke eigenschappen een goede zaakwaarnemer bezit. Tot slot zijn in een derde coderingsronde de antwoorden gekoppeld aan de vier toekomstscenario's uit hoofdstuk 4. Hierdoor ontstond inzicht in de mate waarin de toekomstscenario's waarschijnlijk worden geacht. Onderstaand worden de uitkomsten uit de gesprekken weergegeven.

5.3 Uitkomsten gesprekken

5.3.1 De rol van de zaakwaarnemer

Uit de interviews is naar voren gekomen dat de zaakwaarnemer vooral optreedt als belangenbehartiger van de speler. De geïnterviewde vertegenwoordigers van clubs geven aan geen gebruik te maken van makelaars om spelers 'te zoeken'. Wel wordt soms gebruik gemaakt van het (buitenlands) netwerk van een makelaar om een speler die men wil verkopen onder de aandacht van andere clubs te brengen. Als een club een speler wil contracteren, wordt deze speler via zijn club benaderd. Een speler brengt bij de onderhandelingen zijn eigen zaakwaarnemer mee. Clubs voelen zich niet in de positie om te selecteren met welke zaakwaarnemers men wel of geen zaken wil doen. De speler bepaalt wie zijn zaken behartigt.

Clubs geven aan, dat zaakwaarnemers een belangrijke rol spelen bij het managen van verwachtingen, met name bij jeugdspelers. Doordat zij op de hoogte zijn van hetgeen gebruikelijk is bij jeugdige spelers die nog moeten doorbreken, kunnen zij de soms overdreven verwachtingen van spelers en hun ouders bijstellen.

De spelersvertegenwoordigers onderkennen het belang van een goede zaakwaarnemer. Desondanks is het geen onderwerp dat echt leeft onder spelers. In kleedkamers wordt er niet over gesproken. Van een lang afwegingsproces om te komen tot de keuze voor een bepaalde zaakwaarnemer, is evenmin sprake. De geïnterviewde spelers zijn actief door zaakwaarnemers benaderd. Omdat ze een goed gevoel bij deze voetbalmakelaars hadden, zijn ze met hen in zee gegaan. Bij doorvragen bleek, dat een goede zaakwaarnemer de volgende eigenschappen bezit:

- Hij is te vertrouwen. Dit is de allerbelangrijkste eigenschap voor een zaakwaarnemer. De speler moet er vanuit kunnen gaan, dat de

zaakwaarnemer het beste met de speler voorheeft, voor zijn belang opkomt en open en eerlijk is over de eventuele interesse van clubs voor de speler. Spelers merken overigens op, dat vertrouwen wederzijds moet zijn. Spelers worden vaak benaderd door andere makelaars met de melding dat er interesse is van een club. In de opvatting van de geïnterviewde spelers moeten deze makelaars worden doorverwezen naar de eigen zaakwaarnemer van de speler;

- Hij heeft kennis van zaken. Spelers moeten erop kunnen vertrouwen dat de contracten die worden afgesloten goed zijn, dat er bij eventueel tussentijds vertrek geen problemen optreden en dat er achteraf geen naheffingen zijn. Als een speler in het buitenland gaat spelen, is het belangrijk dat de zaakwaarnemer op de hoogte is van de soms zeer complexe lokale wetgeving en bepalingen;
- Hij heeft de juiste ingangen. Een goede zaakwaarnemer kent de clubs, weet welke transfers er ophanden zijn en kan op deze manier een speler op het juiste moment onder de aandacht brengen. Voor spelers die al een bepaalde naam hebben opgebouwd, is dit minder van belang. Zij verkopen zichzelf.

Geen van de geïnterviewden kan zich een wereld zonder zaakwaarnemers voorstellen. De FIFA experimenteert met een geautomatiseerd systeem dat inzicht moet geven in de contractstatus van spelers, het Global Players Exchange system (GPX). Volgens de FIFA gaat het GPX concept een revolutie binnen het voetbal veroorzaken. Het is een digitale marktplaats waarin alle details van spelers en contracten zijn opgenomen. Het stelt clubs en spelers in staat om zonder tussenkomst van voetbalmakelaars te opereren op de transfermarkt (FIFA, 2013). De geïnterviewden zijn unaniem van oordeel dat het GPX geen kans van slagen heeft. Het blijft noodzakelijk dat een professional de belangen kan behartigen van een speler. De band tussen speler en zaakwaarnemer is gestoeld op vertrouwen, dat kan niet worden vervangen door een elektronisch platform.

5.3.2. De betekenis van de huidige certificering

De licentieplicht, die nu geldt voor voetbalmakelaars, wordt door clubs en spelers beperkt relevant geacht. Men wijst erop, dat de kwaliteit van een makelaar los staat van het al dan niet hebben van een licentie. Een licentie is nog geen garantie voor kwaliteit. Bovendien dwingt een licentie geen ethisch gedrag af. Alle betrokkenen kennen verhalen van dubieuze geldstromen en betalingen onder tafel waar zaakwaarnemers bij betrokken

zijn. Een licentie scheidt het kaf niet van het koren. Wel kan het gezien worden als een bewijs dat men de regels kent. Met name internationale transfers zijn complex. Er zijn veel aspecten waar rekening mee moet worden gehouden.

Een aantal betrokkenen wijst erop, dat de huidige regels weinig bescherming bieden. Jonge en onervaren spelers zijn veelal gemakkelijk beïnvloedbaar. Zij kunnen gemakkelijk het slachtoffer worden van zaakwaarnemers die, al dan niet legaal, een groot deel van de inkomsten van de speler in eigen zak steken. Dit speelt met name aan de onderkant van de markt waar vele kleine partijen, meestal eenlingen, op de markt actief zijn. Als al bekend is dat iemand er malafide praktijken op na houdt, ontbreekt het aan een cultuur om elkaar daar op aan te spreken of melding te maken van misstanden.

Eén van de geïnterviewden ziet een belangrijke rol weggelegd voor (amateur)clubs. “Zij zien wie er dagelijks op het sportpark rondhangt en moeten hun spelers en hun ouders beschermen tegen louche figuren. De voetbalautoriteiten staan op veel te grote afstand van de dagelijkse praktijk, zij kunnen niets doen.”¹⁴

Het aan de licentie verbonden examen wordt niet als een grote drempel beschouwd. Men is van mening dat iedereen met een redelijk stel hersens dit moet kunnen halen. Er gaat hoogstens een ontmoedigende werking vanuit.

5.3.3 Contracten en transparantie

Zaakwaarnemers blijken lang niet altijd een spelersmakelaarscontract te sluiten met de spelers die zij vertegenwoordigen. Heel vaak is de relatie gestoeld op wederzijds vertrouwen en vindt men het niet nodig een contract te sluiten. Makelaars geven aan, dat spelers zich niet altijd willen binden. Zij geven er de voorkeur aan de handen vrij te houden om zo, mocht de kans zich voordoen, eventueel via een andere makelaar naar een club van hun dromen te kunnen. Een aantal makelaars geeft aan uitsluitend op basis van een spelersmakelaarscontract te werken.

Voetballers zijn doorgaans niet goed op de hoogte van de betalingen aan zaakwaarnemers. Aangezien de club de makelaar betaalt, beschouwen ze dit als niet relevant. Zolang de zaakwaarnemer de belangen van de speler maar goed behartigt en de speler “er een goed gevoel bij heeft.” Eén speler gaf aan juist wel geïnteresseerd te zijn in de betalingen aan de

¹⁴ Omdat de interviews afgenomen zijn op basis van anonimiteit, wordt bij citaten niet vermeld wie de bron is.

zaakwaarnemer. De openheid hierover van de betreffende voetbalmakelaar gaf hem een gevoel van vertrouwen. Het komt voor, dat spelers niet aanwezig zijn bij een contractbespreking. Zij laten dan alles over aan de zaakwaarnemer.

Clubs geven aan dat het goed zou zijn, als er meer transparantie komt over de betalingen. "Als van iedere transfer openbaar zou worden gemaakt wat er aan zaakwaarnemers betaald wordt, komt er vanzelf een maatschappelijke verontwaardiging op gang bij te hoge vergoedingen." Nu is dat inzicht er vaak niet en weten spelers niet wat een zaakwaarnemer ontvangt. Nog meer effect verwacht men als de speler de zaakwaarnemer moet gaan betalen. "Dan gaan spelers de afweging maken of het hen wel zo veel geld waard is."

De makelaars geven aan voorstander te zijn van transparantie, maar dan op geaggregeerd niveau. Inzicht in individuele verdiensten vinden ze een inbreuk op de privacy van de betreffende zaakwaarnemer.

5.3.4 De te verwachten gevolgen voor clubs

In de gesprekken is aan de geïnterviewden eerst gevraagd wat hun verwachtingen zijn ten aanzien van de gevolgen van het afschaffen van de licentieplicht voor voetbalmakelaars. Pas daarna zijn de vier toekomstscenario's uit hoofdstuk 4 besproken.

De helft van de geïnterviewden verwacht dat de afschaffing van de licentieplicht zal leiden tot chaos, de andere helft verwacht dat er geen effecten zullen zijn.

De clubs zelf denken in eerste instantie dat de gevolgen wel mee zullen vallen. Het wel of niet verplicht stellen van een licentie maakt volgens hen weinig verschil. Anderen wijzen erop, dat de clubs vaker te maken zullen krijgen met ongekwalificeerde makelaars. Daarmee lopen niet alleen spelers, maar ook clubs een risico. Vaak worden bij transfers ook constructies afgesproken waarbij de verkopende club recht heeft op een deel van de toekomstige transfersom bij doorverkoop aan een derde club. Zulke constructies vereisen juridisch maatwerk. In de huidige situatie kunnen conflicten tussen zaakwaarnemers en clubs worden voorgelegd aan het tribunaal van de FIFA. Deze mogelijkheid komt bij de nieuwe regels te vervallen. Het gevolg hiervan is dat conflicten aan een civiele rechter moeten worden voorgelegd. Dit kan voor clubs een tijdrovende en dure aangelegenheid worden. De chaosdenkers wijzen er verder op dat spelers er niet altijd van op de hoogte zijn met welke zaakwaarnemer ze een overeenkomst hebben. Zeker niet, als die jaren geleden is afgesloten, mogelijk door hun ouders. Een zaakwaarnemer die denkt nog aanspraak te

kunnen maken op een oude overeenkomst zou zich kunnen melden bij een club en een fee opeisen. In zo'n geval zal de club hier aandacht aan moeten schenken hetgeen tijd en mogelijk ook geld kost. Een aantal geïnterviewden denkt dat clubs meer op hun hoede zullen zijn. Zij zullen bij voorkeur zaken doen met makelaars die zij al kennen en terughoudend zijn bij nieuwkomers.

Bij de bespreking van de vier scenario's wijst een aantal geïnterviewden erop, dat er een verschil is tussen de grote clubs en de kleine clubs. Grote (internationale) topclubs zijn beter georganiseerd en beschikken gemakkelijker over de juiste juridische ondersteuning. Bij kleine clubs zijn die mogelijkheden beperkter.

Het Sur place scenario wordt door alle geïnterviewden een realistisch scenario geacht voor de bovenkant van de markt. Men acht het niet aannemelijk dat louter door het afschaffen van de licentieplicht er veel makelaars aan de bovenkant van de markt bijkomen. Het hebben van relaties en een goede reputatie is in dit deel van de markt belangrijk. Nieuwkomers ontberen die.

Voor de onderkant van de markt acht men het Chaos scenario aannemelijker. Clubs denken dat "voor 80% het bij het oude blijft. Maar met de nieuwkomers krijgen we wel wat te stellen. Het duurt even voordat zij doorhebben hoe het werkt in het voetbal."

Het Reguleringsscenario wordt door de meeste betrokkenen gezien als 'terug naar de huidige situatie' en wordt daarom niet erg waarschijnlijk geacht. De makelaars zien juist veel toekomst in dit scenario. Volgens hen is de vrees voor chaos op de markt niet alleen bij makelaars aanwezig, maar ook bij voetbalbonden. Alleen door regulering kan chaos worden voorkomen. Het wachten is op een partij die het initiatief neemt voor internationale regulering. De gevolgen van regulering voor clubs, zullen volgens de geïnterviewden beperkt zijn. Clubs zullen te maken krijgen met extra administratieve lasten, maar het is onaannemelijk dat ze moeten bijdragen aan de kosten van regulering.

De geïnterviewden achten het Marginalisering scenario op korte termijn niet waarschijnlijk. Op langere termijn zou het wel dichterbij kunnen komen, met name als er meer transparantie over betalingen wordt afgedwongen en als de speler de makelaar moet gaan betalen. Clubs zijn hier voorstander van, maar denken dat de financiële gevolgen voor hen beperkt zijn. Geld dat eventueel kan worden uitgespaard aan (al te hoge) makelaarskosten, zal dan worden uitgegeven aan spelerssalarissen. De geïnterviewden zien verder geen consequenties voor clubs in dit scenario.

5.3.5 De te verwachten gevolgen voor spelers

Zoals gezegd, de helft van de geïnterviewden denkt dat de afschaffing van de licentieplicht zal leiden tot chaos, de andere helft verwacht dat er geen effecten zullen zijn. Degenen die menen dat er chaos ontstaat, gebruiken opvallend vaak de term 'wild west'. Zij wijzen allemaal op de jeugdspelers. Het is met name deze groep die het slachtoffer dreigt te worden van gelukszoekers op de markt. Makelaars die gouden bergen beloven en ondertussen een groot deel van de inkomsten van een speler in eigen zak laten verdwijnen. Of wurgcontracten afsluiten waardoor onwetende ouders bijvoorbeeld de portretrechten van hun kinderen voor tientallen jaren verkopen.

De makelaars zijn van mening dat spelers steeds minder geneigd zullen zijn een spelersmakelaarscontract af te sluiten. Pas op het moment van een transfer moet in het FIFA TMS worden vastgelegd wie er optreedt als intermediair. Dat kan ertoe leiden, dat makelaars elkaar veel intensiever gaan beconcurreren dan nu het geval is. Spelers krijgen dan te maken met opdringerige makelaars. "Degene die als laatste bij de poort staat en met de speler naar binnengaat om het contract te ondertekenen, is de winnaar."

Bij de bespreking van de vier scenario's wijst een aantal geïnterviewden erop, dat er ook bij spelers een verschil is tussen grote en kleine spelers. "De topspelers redden zich wel."

Het Sur place scenario wordt door alle geïnterviewden realistisch geacht voor de grote spelers. Voor hen is er geen enkele reden om van makelaar te wisselen als de licentieplicht vervalt. Twee geïnterviewden wijzen erop dat jeugdspelers nu ook al vaak benaderd worden door zaakwaarnemers.

"Spelers van 16, 17 jaar zouden bezig moeten zijn om 'tussen die vier lichtmasten' te komen. In plaats daarvan zijn ze met hele andere dingen bezig. Ouders kiezen niet wat het beste is voor de carrière van hun zoon, maar hoe ze zo snel mogelijk rijk kunnen worden. Ze worden gek gemaakt door zaakwaarnemers."

Het Chaos scenario wordt aannemelijk geacht voor de onderkant van de markt. Men vreest met name dat jeugdspelers vogelvrij worden. Zij zullen vaker te maken krijgen met minder gekwalificeerde voetbalmakelaars die niet noodzakelijkerwijs het belang van de speler voorop zetten.

Het Regulering scenario wordt door bijna alle geïnterviewden gezien als niet realistisch op de korte termijn. Wel is het mogelijk, dat als het Chaos scenario werkelijkheid wordt, hierop regulering volgt. In dat geval worden spelers beter beschermd, al vraagt een geïnterviewde zich af wat die bescherming in de praktijk voorstelt. "Het gaat niet alleen om regels, het

gaat ook om handhaving. En de FIFA is niet in staat om te handhaven, niet in de huidige situatie en straks dus ook niet.”

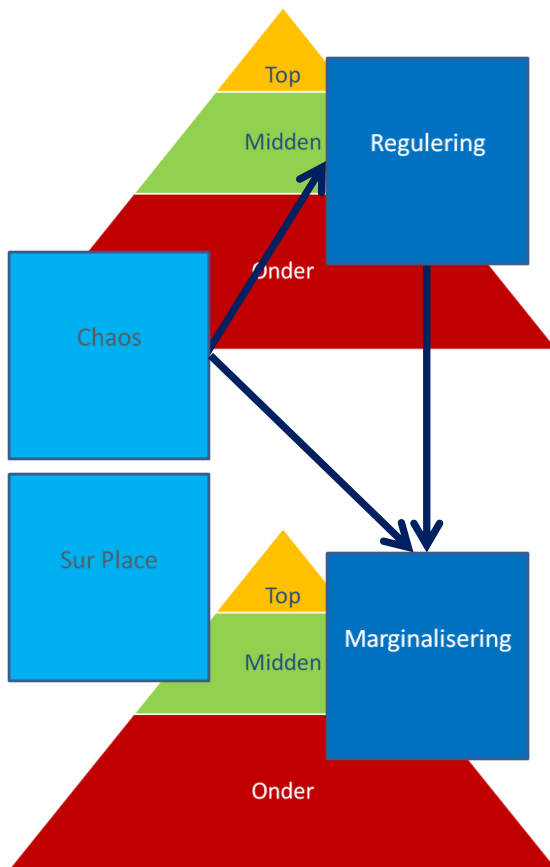
Indien de extra regels zouden inhouden dat de speler de makelaar betaalt, zoals ook in het Marginalisering scenario mogelijk zou zijn, dan betekent dit een grote verandering voor de speler. De speler zal zich dan actief moeten bezighouden met de vraag hoeveel hij bereid is te betalen voor de diensten van een zaakwaarnemer.

5.4 Conclusie

Om de ontwikkelde toekomstscenario's uit hoofdstuk 4 te toetsen aan de praktijk zijn gesprekken gevoerd met deskundigen uit het voetbal en de wetenschap. Uit deze gesprekken is gebleken, dat de zaakwaarnemer voornamelijk optreedt als belangenbehartiger van de speler. Een goede zaakwaarnemer is, in de ogen van spelers, iemand die te vertrouwen is en beschikt over deskundigheid en de juiste ingangen bij clubs. De geïnterviewden zijn van mening dat er altijd behoefte blijft bestaan aan zaakwaarnemers. Aan de huidige certificering voor zaakwaarnemers wordt door clubs en spelers beperkt waarde gehecht. Men beschouwt het te behalen diploma niet als een hoge toetredingsdrempel. Een licentie is nog geen garantie voor kwaliteit, al is het wel een bewijs dat men de soms complexe regels kent. Veel makelaars werken zonder spelersmakelaarscontract. De meeste spelers hebben geen inzicht in de beloning die een makelaar krijgt. Omdat de club de makelaar betaalt, hebben ze er eenvoudig geen interesse voor.

De helft van de geïnterviewden verwacht dat het afschaffen van de licentieplicht voor makelaars geen gevolgen zal hebben. De andere helft verwacht dat het leidt tot chaos. Dit komt overeen met de scenario's Sur place en Chaos uit hoofdstuk 4.

De twee overige scenario's, Regulering en Marginalisering, worden minder aannemelijk geacht. Wel onderkent men dat deze scenario's een reactie zouden kunnen zijn op de chaos die mogelijk optreedt. Vanuit de startscenario's Sur place (voor de bovenkant van de markt) en Chaos (voor de onderkant van de markt) kan men dus uitkomen bij de scenario's Regulering en Marginalisering die voor de gehele markt gelden.

Figuur 11. Mogelijk verloop scenario's in de tijd. Eigen ontwerp

Uit de interviews zijn geen verwachtingen omtrent de toekomst naar voren gekomen, die niet beschreven zijn in de vier scenario's uit hoofdstuk 4. Daaruit kan geconcludeerd worden, dat de toekomstscenario's valide zijn voor het beschrijven van de mogelijke gevolgen van het afschaffen van de licentieplicht voor voetbalmakelaars.

Hoofdstuk 6 Conclusies

6.1 Inleiding

In deze thesis is getracht inzicht te geven in de mogelijke gevolgen van het afschaffen van de licentieplicht voor voetbalmakelaars. Door de werking van de transfermarkt en de rol van de makelaar te beschrijven is kennis toegevoegd over de markt voor voetbalmakelaars.

Door gebruik te maken van economische theorieën en inzichten is de werking die toetredingsbarrières hebben op markten en haar actoren, beschreven. Het hierdoor ontstane analysekader is gebruikt voor de beschrijving van de praktijk. Er is gekeken wat de gevolgen zijn geweest van liberalisering van een drietal markten voor vrije beroepen. Met de inzichten die hieruit zijn ontstaan, is verdere kennis toegevoegd die heeft geleid tot een theoretisch model. Dit model beschrijft vier mogelijke toekomstscenario's. Voor elk scenario is aangegeven wat daarvan de gevolgen zijn voor clubs en spelers.

De uitkomsten van het onderzoek zijn relevant voor de praktijk van sportmanagement. De verschaftte inzichten stellen clubs en (begeleiders van) spelers in het professionele voetbal in staat toekomstige marktsituaties te herkennen en hun beleid daar op aan te passen.

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste bevindingen samengevat. Daarnaast worden aanbevelingen gedaan voor verder onderzoek. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een persoonlijke beschouwing.

De centrale onderzoeksvraag in deze thesis “Wat zijn de mogelijke gevolgen van het afschaffen van het licentiesysteem voor voetbalmakelaars in het professionele voetbal voor clubs en spelers?” valt uiteen in een aantal deelvragen. Onderstaand worden de conclusies per deelvraag weergegeven.

6.1.1 Wat is de rol van de voetbalmakelaar in de huidige transfermarkt?

Voetbalmakelaars zijn betrokken bij nagenoeg alle (internationale)transfers. In theorie brengen zij spelers en clubs bij elkaar, in praktijk zijn zij voornamelijk belangenbehartiger van de speler. Sinds het Bosman-arrest, dat een einde maakte aan het retain-and-transferstelsel en zorgde dat de buitenlander beperking werd opgeheven, is het aantal transfers drastisch toegenomen. Er is een internationale transfermarkt ontstaan waarin veel geld omgaat. Aan de top van die markt is een beperkt aantal makelaars

actief. Zij behartigen de belangen van veel topspelers. Daaronder is de markt erg versnipperd. Er is weinig transparantie over de verdiensten van makelaars. Veel spelers weten niet wat een makelaar verdient. De licentieplicht voor makelaars is een toetredingsbarrière. In de top van de markt spelen relaties en reputaties een belangrijke rol.

6.1.2 Welke wijzigingen worden verwacht in de werking van de transfermarkt?

De Europese Commissie heeft onderzoek gedaan naar sport agents en kwam tot de conclusie dat zaakwaarnemers in het voetbal vaak betrokken zijn bij corruptie, witwassen en misbruik van minderjarigen. De FIFA onderschrijft deze conclusies en wil meer grip krijgen op de transfermarkt. Door het accent te verschuiven van toezicht op de actoren naar toezicht op de acties hoopt de FIFA dit te bereiken. De introductie van het FIFA TMS, waarin nu alle internationale transfers worden geregistreerd, is hier een belangrijk onderdeel van.

De FIFA is voornemens per 1 april 2015 nieuwe regels te introduceren voor de transfermarkt. De belangrijkste wijzigingen betreffen het afschaffen van de licentieplicht voor voetbalmakelaars, de aanbeveling om de beloning voor zaakwaarnemers te maximeren en de verplichting alle activiteiten waarbij een zaakwaarnemer betrokken is, te registreren.

6.1.3 Wat zijn de mogelijke gevolgen voor de beroepspraktijk van de voetbalmakelaar?

Door toepassing van bestaande economische theorieën en inzichten is een theoretisch model ontwikkeld. Het model beschrijft twee drijvende krachten op basis waarvan vier mogelijke toekomstscenario's ontstaan. Drijvende krachten zijn die krachten waarvan het onzeker is welke waarde zij in de toekomst gaan aannemen en waarvan een grote impact op de markt uitgaat. Voor de markt van voetbalmakelaars zijn het aantal nieuwe toetreders en het al dan niet ontstaan van aanvullende regels, de drijvende krachten. De vier onderkende scenario's zijn: Sur place, Chaos, Regulering en Marginalisering. De namen van de scenario's duiden op de effecten. In het Sur place scenario zijn er geen nieuwe toetreders en geen aanvullende regels. Feitelijk verandert er weinig ten opzichte van de huidige situatie. In het Chaos scenario zijn er geen aanvullende regels en veel nieuwe toetreders. Deze nieuwe toetreders komen zonder startkwalificatie op de markt. Het zijn gelukszoekers die hopen op die ene transfer die hen rijk kan maken. In het Regulering scenario zijn er veel nieuwe toetreders en veel aanvullende regels. De aanvullende regels zorgen ervoor dat ook de

nieuwkomers aan bepaalde minimum eisen voldoen. In het Marginalisering scenario zijn er geen nieuwe toetreders en veel aanvullende regels. Het aantal zaakwaarnemers dat feitelijk op de markt actief is, daalt ten opzichte van nu.

Door de deskundigen uit de voetbalwereld worden het Sur place scenario en het Chaos scenario als realistische startscenario's gezien voor respectievelijk de bovenkant en de onderkant van de markt. Als reactie op chaos die ontstaat, zou vervolgens het Regulering scenario of het Marginalisering scenario kunnen optreden.

6.1.4 Wat zijn de te verwachten gevolgen hiervan voor clubs en spelers?

Per scenario is aangegeven wat de gevolgen voor clubs en spelers kunnen zijn.

In het Sur place scenario zijn er geen gevolgen.

In het Chaos scenario ontstaan meer (juridische) conflicten als gevolg van de afgenomen kwaliteit onder zaakwaarnemers. Door het wegvallen van de regulering met betrekking tot de spelersmakelaarscontracten verdwijnt de bescherming tegen wurgcontracten. Het ronselen van jeugdspelers zal, bij gebrek aan goed toezicht, verder toenemen. Voor clubs is niet altijd duidelijk of zij zaken doen met de juiste zaakwaarnemer. Daardoor is er een kans, dat er bij transfers zaakwaarnemers opduiken die claimen een contract te hebben met de betreffende speler. Makelaars verdienen aan transfers. De nieuwe toetreders zullen hun spelers aanmoedigen naar een andere club te vertrekken, desnoods door aan te sturen op een conflict. In het Regulering scenario en in het Marginalisering scenario zijn de gevolgen voor clubs en spelers gelijk. Er ontstaan meer administratieve verplichtingen voor clubs. Aanvullende eisen op het gebied van transparantie zullen bij de afhandeling van transfers leiden tot meer administratie. Er is minder keuzevrijheid voor spelers. Nu kunnen spelers zich nog laten bijstaan door verwanten, waarvoor geen licentieplicht geldt. Er is een betere bescherming tegen malafide makelaars. De aanvullende regels zullen voorzien in een internationaal tribunaal waaraan conflicten kunnen worden voorgelegd en een sanctiesysteem voor wie zich niet aan de regels houdt. Daarmee komt er een betere bescherming voor zowel clubs als spelers.

Deskundigen uit de voetbalwereld benadrukken dat de gevolgen voor grote clubs en reeds gearriveerde spelers meevallen. Zij redden zich wel. Juist de kleine clubs en spelers zullen de gevolgen merken. Vrijwel alle

geïnterviewden zijn van mening dat de positie van jeugdspelers door de voorgenomen FIFA-maatregelen zwakker wordt.

6.2 Aanbevelingen voor verder onderzoek

Bij transfers in het voetbal speelt een deel van de transacties zich af in een schimmig gebied. De Braziliaanse aanvaller Neymar verhuisde in 2013 van het Braziliaanse Santos naar FC Barcelona. Voor € 57,1 miljoen. Althans dat dacht men. Details van het contract zijn destijds geheim gehouden. Later werd duidelijk dat FC Barcelona meer had betaald. Naar verluidt € 95 miljoen. Er is een gat van maar liefst € 38 miljoen. Er blijken naast de arbeidsovereenkomst van Neymar nog 6 andere 'contracten' te zijn, onder meer met de familie van Neymar. Contracten staat hier tussen aanhalingstekens omdat er tegenover de miljoeneninkomsten nauwelijks verplichtingen staan. Het lijken fictieve contracten om de daadwerkelijke inkomsten van de voetballer te camoufleren.

Het vermoeden bestaat dat er vaker side-letters zijn bij transfers. Zo zouden trainers samenwerken met bevriende makelaars en zo persoonlijk belang hebben bij transfers. Gesprekken met insiders in de voetbalwereld bevestigen dat er veel mensen geld verdienen aan transfers zonder dat dit zichtbaar is. Tot nu toe treedt echter niemand hierover in de openbaarheid. Malafide makelaars zijn geen uitzondering. De Europese Commissie kwam tot de conclusie: "Een belangrijk probleem met de sportagenten is dat ze centraal staan in de financiële stromen die vaak ondoorzichtig zijn" (European Commission, 2009).

De FIFA wil meer grip krijgen op de transfermarkt. Een beter inzicht in de feitelijke werking van de transfermarkt en de onderliggende geldstromen, zou hierbij behulpzaam kunnen zijn.

Een tweede, daarmee samenhangende onderzoeksrichting, betreft het moreel gedrag binnen de voetbalwereld. Uit de interviews die in het kader van dit onderzoek zijn gehouden, blijkt dat de voetbalwereld een hoog onskent-ons gehalte heeft. De wereld is klein en men komt elkaar vroeg of laat wel weer tegen. Opportunisme viert hoogtij binnen het voetbal. Op korte termijn scoren, zowel op het veld als financieel, is belangrijk. In een dergelijke cultuur is het niet vanzelfsprekend dat iedereen zich ethisch gedraagt. Belangenverstrengeling, bijvoorbeeld trainers die verdienen aan transfers, is binnen het voetbal gemeengoed. Situaties die in andere bedrijfstakken niet door de beugel kunnen, worden binnen het voetbal

getolereerd. Er zijn simpelweg teveel mensen die belang hebben bij het in stand houden van de huidige situatie. Good governance gaat niet alleen over regels, maar ook over moraliteit. Of, zoals een van de geïnterviewden het onbedoeld komisch uitdrukte: “Er zijn altijd figuren die de gaten in de Maas weten te vinden.”

Onderzoek naar moraliteit in het voetbal kan bijdragen aan een betere besturing van voetbalorganisaties.

6.3 Persoonlijke beschouwing

Vanuit oprechte interesse heb ik mij vanaf januari 2014 verdiept in de wereld van de voetbalmakelaars. De beweegredenen van de FIFA om meer grip te krijgen op de transfermarkt begrijp ik ten volle. Aan makelaars kleeft nu eenmaal het imago dat ze veel geld kosten en handelen in eigenbelang in plaats van dat van de spelers. Hoewel ik er van overtuigd ben dat er veel goede makelaars zijn die het beste met hun cliënten voorhebben, kan niet worden ontkend dat er minder bonafide makelaars tussenzitten. De vraag is echter, of het loslaten van de licentieplicht, de situatie verbetert. Het Chaos scenario zou (voor een deel van de markt), wel eens waarheid kunnen worden.

Als het Chaos scenario werkelijkheid wordt, infecteert dat uiteindelijk ook de bovenkant van de markt. Als reactie op chaos zal aanvullende regeling plaatsvinden die alle makelaars treft, niet alleen ‘de cowboys’ op de markt. De bonafide makelaars doen er, naar mijn mening, dan ook verstandig aan proactief te handelen.

Zo zal de vereniging van voetbalmakelaars, Pro Agent, aanvullende regels voor het lidmaatschap moeten opstellen. Nu is lidmaatschap voorbehouden aan de gelicentieerde makelaars. Om te voorkomen dat ook minder deskundige of minder bonafide intermediairs lid worden, zijn aanvullende regels nodig. Men zou bijvoorbeeld afspraken kunnen maken over een minimum kennisniveau, permanente educatie, het verbieden van contracten met minderjarigen en het nalaten van activiteiten op het gebied van third party ownership. Op deze manier ontstaat een soort keurmerk dat de kwaliteitsmakelaar onderscheidt van de rest van de markt. Van hieruit kan de stap gezet worden naar (internationale) zelfregulering. De uitdaging bij zelfregulering is een sluitend businessmodel te ontwikkelen. Regulering kost immers geld.

Makelaars kunnen zich tevens onderscheiden in het type dienstverlening. De gelukszoekers op de markt richten zich voornamelijk op de (lucratieve) begeleiding tijdens transfers. Spelers zijn gebaat bij een begeleiding op

langere termijn, van het begin als jeugdspeler tot en met de periode na de actieve voetbalcarrière. Door spelers bijvoorbeeld ook te assisteren bij het beheren en investeren van hun vermogen, het opbouwen van een pensioen en het opbouwen van een carrière na het voetbal, wordt het beroep van zaakwaarnemer opgerekt. Als gevolg hiervan zullen grotere bureaus ontstaan die, met inzet van vele specialisten op deelgebieden, voetballers professioneler kunnen begeleiden, tijdens de gehele loopbaan en daarna. Clubs zijn nog niet actief bezig zich voor te bereiden op de nieuwe FIFA-regels. Hen zou ik willen adviseren daar niet te lang mee te wachten om te voorkomen dat men straks achter de feiten aanloopt.

Voor de organisaties die de spelers vertegenwoordigen ligt er naar mijn idee een belangrijke rol weggelegd. Zij moeten de spelers voorbereiden op de nieuwe situatie waarin spelers minder goed beschermd zijn. Ik deel de mening van deskundigen uit de voetbalwereld dat met name jeugdspelers vogelvrij dreigen te worden. Mocht het zover komen dat de WAADI niet langer geldt voor voetballers¹⁵, dan zullen spelers zelf de kosten van de makelaar voor hun rekening moeten gaan nemen. Spelers zullen daarbij ondersteuning nodig hebben.

Tot slot zie ik ook een rol weggelegd voor de KNVB. Met betere voorlichting en het opstellen van voorbeeldcontracten kunnen zij clubs, spelers en ouders beter ondersteunen. Het is ook denkbaar dat zij samenwerken met de belangenvereniging voor makelaars om een goede regulering van voetbalmakelaars van de grond te krijgen. Dit zou bij voorkeur in Europees verband moeten worden vormgegeven.

Een wereld zonder voetbalmakelaars lijkt me op korte termijn uitgesloten. In die zin deel ik de mening van de geïnterviewden. Wel denk ik, dat de macht van makelaars in het voetbal te groot is. Er wordt in de top van het voetbal door makelaars veel geld verdiend aan transfers. Daar staan slechts geringe inspanningen tegenover. De schimmige geldstromen waarmee transfers vaak gepaard gaan, zijn een bedreiging voor de integriteit van het voetbal. Het voetbal zou gebaat zijn bij meer transparantie en een beloning voor makelaars die in verhouding staat tot de geleverde prestatie. Het zou een grote stap voorwaarts zijn, als de speler de makelaar gaat betalen.

Een aantal jaar geleden maakte ik een bedevaartstocht naar Santiago de Compostella. Met een rugzak op trok ik vanaf de Frans-Spaanse grens over het eeuwenoude pelgrimspad naar noordwest Spanje. Ik sliep in primitieve

¹⁵ Hierover zijn reeds Kamervragen gesteld aan de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Sport.

pelgrimsherbergen. Waar de meeste pelgrims zo'n 25 kilometer per dag aflegden, probeerde ik dagelijks de dubbele afstand te halen. Op een dag belandde ik in een klein pelgrimshostel, beheerd door paters. Ik arriveerde zoals gewoonlijk als laatste en vertrok de volgende ochtend als eerste. Wie 50 kilometer per dag in bergachtig terrein wil afleggen kan maar beter vroeg op pad gaan, nietwaar. Een pater, die ook voor dag en dauw op was, hield me bij de deur staande en legde uit dat een pelgrimage geen Olympische sport is. 'El camino es la meta', oftewel de weg zelf is het doel. Een wijze les.

Ik heb de weg om te komen tot deze thesis met veel plezier afgelegd. Soms was het lastig, soms verdwaalde ik, maar ik wist steeds terug te keren op het rechte pad. Gaandeweg kreeg ik er steeds meer plezier in. Ik hoop dat iets van dat plezier is terug te lezen in het resultaat.

Daarnaast ben ik, geheel tegen het advies van de Spaanse pater in, blij en trots het einddoel gehaald te hebben.

Literatuur

Akerlof, G. (1970). The market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 84, No. 3 Aug, 488-500.

Baarsma, B., & Janssen, K. (2009). *Een blik op de toekomst van het notariaat na tien jaar marktwerking*. Amsterdam.

Blanpain, R. (1996). *De Bosman case. Einde van een transfertijdperk?* Leuven.

Blauw Research. (2011). *Concurrentie op de markt voor woningmakelaardij. Het gedrag van makelaars in kaart gebracht*. NMa.

Blees, J., Kemp, R., & Mosselman, M. (2005). *Toetredingsbarrières in de praktijk. Veranderingen in de hoogte van toetredingsbarrières in het notariaat en de makelaardij*. Zoetermeer: EIM.

Breitbarth, T., & Harris, P. (2008). The Role of Corporate Social Responsibility in the Football Business: Towards the Development of a Conceptual Model. *European Sport Management Quarterly*, 179-206.

de Wegener, F. (2009). *De rechten van de voetballer*. Amsterdam: Forza Fides Publishing.

Dejonghe, T. (2004). *Sport en economie: een noodzaak tot symbiose*. Nieuwegein: Arko Sports Media.

Dejonghe, T. (2007). *Sport en economie: een aftrap*. Nieuwegein: Arko Sports Media.

Dejonghe, T., & van Opstal, W. (2009). The Consequences of an Open Labour Market in Separated Product Markets in European Professional Football. *Review of Business and Economics*, 489-511.

Deloitte. (2013). *Turn on, turn in, turnover. Annual Review of Football Finance*. Sports Business Group.

Deloitte. (2014). *All to play for Football Money League*. Sports Business Group.

Dietz, F. (2004). *Toegepase micro-economie*. Bussum: Coutinho.

Drut, B., & Raballand, G. (2010). The impact of Governance on European Football Leagues' Competitiveness. *EconomiX*, Workingpaper -27.

Eemans, J. (2004). *Premier League: televisiespektakel of volkssport? De televisierechten voor het Engelse voetbal in een economisch kader*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel.

European Commission. (2009). *Study on Sport Agents in the European Union*. Directorate-General for Education and Culture.

European Commission. (2013). *Study on the economic and legal aspects of transfers of players*. KEA – CDES.

European Court of Justice, Bosman-arrest zaak C-415/93; NJ (European Court of Justice 1995).

Falconieri, S., Palomino, F., & Sákovics, J. (2004). Collective versus individual sale of television rights in league sports. *Journal of the European Economic Association*, 2(5), 833-862.

Feess, E., Frick, B., & Muehlheusser, G. (2004). *Legal Restrictions on Buyout Fees: Theory and Evidence from German Soccer*. Bonn: IZA.

FIFA. (2010). *Regulations on the Status and Transfers of Players*.

Frick, B. (2007). The football players labor Market: Empirical Evidence from the Major European Leagues. *Scotisch Journal of Political Economy*, vol. 54, no. 3, 422-446.

Gardiner, S., & Welch, R. (2011). Bosman There and Back Again: The Legitimacy of Playing Quotas under European Union Sports Policy. *European Law Journal*, Vol. 17, No. 6, 828–849.

Goddard, J., Sloane E., & Wilson, J. (2012). The Bosman Ruling and Labor Mobility in Football(Soccer). In L. Kahane, & S. Shmanske, *The Oxford*

Handbook of Sports Economics Volume 1: The Economics of Sports (pp. 259-266). Oxford: Oxford University Press.

Haan, M., Koning, R., & van Witteloostuijn, A. (2002). Market forces in European soccer. *SOM Research Reports*, 02F18.

Hendrickx, F. (2004). *Buitenlanders in de sport. Sport, Recht en Praktijk*. Antwerpen: Intersentia.

Horrie, C. (2002). *Premiership. Lifting the lid on a national obsession*. London: Simon & Schuster.

Hulleman, W., & Marijs, A. (2010). *Meso-Economie en bedrijfsomgeving*. Groningen/Houten: Noordhof Uitgevers.

Kerste, M., Baarsma, B., & Rosenboom, N. (2012). *Ongezien, onverkocht? Funda en concurrentie op de markt voor woningmakelaardij*. Amsterdam: SEO.

Kesenne, S. (2005). *The organization of European Football and the Competitive Balance within and between Nations*. Antwerpen: Department of Economics, University of Antwerp.

Kipker, I. (2000). Bosman ruling: How German football reacted to the new system. *Soccer analyst*, 3-6.

Knapen, M. (2005). 'Wij verkopen geen sinaasappelen op de markt'. Marktwerving binnen notariaat komt onvoldoende uit de verf. *Mr. Magazine voor Juristen*.

Knipping, T. (2014, april 9). 'Het wordt steeds agressiever'. VI-onderzoek: de invloedrijke makelaars in de Eredivisie. *Voetbal International*, pp. 74-79.

Kor, G., & Koster, W. (2012). *De bal is recht*. Deventer: Kluwer.

KPMG. (2013). *Project TPO*.

KPMG BEA/TNS NIPO Consult. (2004). *Monitoring en evaluatie deregulering taxivervoer 1999-2003*.

Lanfranchi, P., & Taylor, M. (2001). *Moving with the ball: the migration of professional footballers*. Oxford: Berg Publishers.

Nahuis, R., & Noailly, J. (2005). *Competition and Quality in the Notary Profession*. Den Haag: CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis.

Nederlandse Mededingingsautoriteit. (2012). *Marktscan Woningmakelaardij. Financiële Monitor*. Den Haag: NMa.

Onkenhout, P., Sintenie, S., & Struis, E. (2014). *Koning Voetbal - Een lexicon van het Nederlandse voetbal*. Amsterdam: Nieuw Amsterdam.

Poort, J., Baarsma, B., & Teulings, C. (2005). *Marktwerking op de rit. Het borgen van de publieke belangen op de taximarkt*. Amsterdam: Ministerie van Verkeer en Waterstaat.

Porter, M. (1997). *Concurrentievoordeel; de beste bedrijfsresultaten behalen en behouden*. Amsterdam/Antwerpen: Contact.

Primault, D., & Rouger, A. (1999). How relevant is North American experience for professional team sports in Europe. *Competition policy in professional sports*, 181-193.

Rosen, S., & Sanderson, A. (2001). Labour markets in professional sports. *The economic journal*, vol.111, no. 469, F47-F68.

Screpanti, E., & Zamagni, S. (2005). *An Outline of the History of Economic Thought*. Oxford: Oxford University Press.

Silverman, D. (2010). *Doing qualitative research*. London: SAGE.

Simmons, R. (1997). Implications of the Bosman Ruling for football transfer markets. *Economic affairs*, 17, 13-18.

Sloane, P. (1969). The labour market in professional football. *British Journal of Industrial Relations*, 181-199.

Slot, B. (2010). Misdaadgeld en voetbal. Emotioneel witwassen en andere oneconomische motieven. *Justitiële Verkenningen*, jrg 36, nr 1, 12-27.

Smienk, M. (2009). 'Regulation in the Market of Sport Agents. Or no Regulation at all?'. *The International Law Journal*.

Sobel, L. (1987). The regulation of sports agents: an analytical primer. *Baylor law review* , 39, 701-786.

Stigler, G. (1971). The Theory of Economic Regulation. *The Bell Journal of Economics and Management Science*, Volume 2, Issue1 Spring, 3-21.

UEFA. (2012). *UEFA Club Licensing and Financial Fair Play Regulations edition 2012*.

Van der Straeten, J. (2010). *Het Bosman-arrest en haar gevolgen als voorbeeld van negatieve integratie*. Gent: Faculteit politieke en sociale wetenschappen, Universiteit van Gent.

Vos, A. (2011, maart). Ineens was ik voetbalmakelaar, zakkenvuller. *FNV Bondgenoten Magazine*, pp. 25-28.

Will, D. (1999). The Federations's viewpoint on The New Transfer Rules. *Competition policy in professional sports: Europe after the Bosman Case*. Edited by Kesenne, S Jeanrenaud, C., 7-14.

Woudenberg, D. (2012). *Transfervergoedingen in het voetbal. Een onderzoek naar de factoren die een tranfervergoeding in het voetbal bepalen*. Amsterdam.

Internetbronnen

Beeld en geluid. (n.b.). *Beb Bakhuis eerste Nederlandse profvoetballer (1937)*. Retrieved maart 14, 2014, from beeldengeluid.nl:
<http://www.beeldengeluid.nl/beb-bakhuis-eerste-nederlandse-profvoetballer-1937>

BNR.nl. (2013, Augustus 19). Retrieved from www.bnr.nl:
<http://www.bnr.nl/nieuws/sport/178934-1308/vvd-wil-onderzoek-naar-betaling-spelersmakelaars>

ED.nl. (2013, juli 18). Retrieved from ed.nl:
<http://www.ed.nl/sport/voetbal/psv/psv-weet-niet-meer-wie-zaakwaarnemer-toivonen-is-1.3919581#content>

FIFA. (2009, Juni 3). *News*. Retrieved from FIFA.com:
<http://www.fifa.com/aboutfifa/organisation/bodies/congress/news/newsid=1066025/>

FIFA. (2013, Januari 13). *News*. Retrieved from FIFA:
<http://www.fifa.com/aboutfifa/organisation/news/newsid=1981984/>

FIFA. (2014). *News*. Retrieved maart 2014, from FIFA:
<http://www.fifa.com/aboutfifa/organisation/news>

Geschiedenis24. (2014, maart 14). *Gerrit Visser was Nederlands eerste profvoetballer*. Retrieved from geschiedenis24:
<http://www.geschiedenis24.nl/nieuws/2009/maart/Gerrit-Visser-was-Nederlands-eerste-profvoetballer.html>

Historianet. (n.b.). *Van steenhouwer tot voetbalprof*. Retrieved maart 19, 2014, from historianet.nl: <http://historianet.nl/vraag-het-historici/wie-was-de-eerste-profvoetballer>

KNVB. (2013, April 12). *Nieuws*. Retrieved from KNVB.nl:
<http://www.knvb.nl/nieuws/28794/zeven-deelnemers-behalen-licentie-spelersmakelaar>

KNVB. (2014, maart). *Historie*. Retrieved maart 14, 2014, from KNVB.nl:
<http://www.knvb.nl/wiezijnwij/historie>

KNVB. (2014, april). *Spelregels en Reglementen*. Retrieved from KNVB.nl:
<http://www.knvb.nl/watdoenwe/spelregelsenreglementen>

NU Sport. (2013, September 21). *nu sport*. Retrieved from nu.nl:
<http://www.nusport.nl/voetbal/3581495/het-gaat-me-lukken-transfermarkt-eerder-sluiten.html>

Sportdome.nl. (2009, Augustus 18). *FIFA wil af van spelersmakelaars*. Retrieved from sportdome.nl: <http://www.sportdome.nl/Nieuws/4565-FIFA-wil-af-van-spelersmakelaars-.html>

Sportzaken.pro. (2013, Augustus 19). Retrieved from Sportzaken.pro:
<http://www.sportzaken.pro/spelersmakelaar/spelersmakelaar/>

Telegraaf.nl/TV. (2013). Retrieved from Telegraaf.nl:
<http://www.telegraaf.nl/tv/telesport/fox/22226380/Lot-Toivonen-in-handen-Raiola-.html>

VI. (2010, Oktober 19). Nieuws. Retrieved from VI.nl:
<http://www.vi.nl/nieuws/het-beroep-van-voetbalmakelaar-zal-nooit-uitsterven.html>

VI/TV . (2010, september 10). Retrieved from VI/TV:
<http://www.youtube.com/watch?v=31owKmCvQ4g>Johan Derksen over 'zakkenvuller' Rob Jansen

VI/TV. (2013, Oktober 29). Retrieved from VI.nl: <http://www.vi.nl/media-vitv/bij-psv-absoluut-spelers-die-zich-ergeren-aan-toivonen.html>

Volkskrant. (2000, Juni 14). Volkskrant. Retrieved from vk.nl:
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2664/Nieuws/archief/article/detail/574429/2000/06/14/Taxi-oorlog>

